

Eergerelateerd geweld in Nederland

Een bronnenboek

TransAct
Hilde Bakker
m.m.v. Sezai Aydogan

Utrecht
Augustus 2005

TransAct

Landelijk expertisecentrum

- *aanpak huiselijk geweld*
- *aanpak seksueel geweld*
- *vraagstukken rond sekse en etniciteit*

TransAct ondersteunt beleidsmakers, managers, opleiders, artsen, hulpverleners en andere intermediairen in de zorg- en welzijnssector, beroepskrachten werkzaam bij politie, Openbaar Ministerie, reclassering en Raad voor de Kinderbescherming. De drie kerntaken van TransAct zijn Kennis en Methodiekontwikkeling, Beleidsanalyse en Agendering, Training en Advies.

TransAct
Vinkenburgstraat 2a, 3512 AB Utrecht
Postbus 1413, 3500 BK Utrecht
T: 030 - 232 65 00
F: 030 - 232 65 55
E: algemeen@transact.nl
I: www.TransAct.nl

TransAct Training en Advies
T: 030 - 234 09 33
E: training-advies@transact.nl

Colofon
Auteur: Hilde Bakker
M.m.v.: Sezai Aydogan
Vormgeving: Karin Baas
Eindredactie: Marije Wilmink
Uitgave TransAct, 2005

Dit bronnenboek is totstandgekomen met subsidie van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatie; subsidieprogramma 2004/-2005 'Integratie, rechten en veiligheid'.

Bestellen: www.transact.nl

© TransAct, augustus 2005
Overname van teksten is toegestaan met bronvermelding.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 <i>Aanleiding</i>	6
1.2 <i>Visie op geweld tegen vrouwen</i>	6
1.3 <i>Europees project ‘Honour Related Violence’</i>	7
1.4 <i>Methodologie</i>	8
2. Bevindingen en aanbevelingen	9
2.1 <i>Overzicht</i>	9
2.1.1 <i>Gender en macht</i>	9
2.1.2 <i>Omvang probleem</i>	10
2.1.3 <i>De overheid</i>	11
2.1.4 <i>Opvang en hulpverlening</i>	12
2.1.5 <i>Preventie</i>	13
2.1.6 <i>Onderwijs</i>	14
2.1.7 <i>Politie</i>	15
2.1.8 <i>Justitie</i>	15
2.1.9 <i>Onderzoek</i>	16
2.1.10 <i>Non-gouvernementele organisaties</i>	16
2.1.11 <i>Samenwerking</i>	17
2.2 <i>Samenvatting en vooruitblik</i>	17
3. De situatie in Nederland	19
3.1 <i>Definitie</i>	19
3.2 <i>Ontwikkelingen vanaf zomer 2003</i>	20
4. Omvang en aard van het probleem	23
4.1 <i>Cijfers</i>	23
4.2 <i>Eermoorden</i>	23
4.3 <i>Geestelijk en lichamelijk geweld</i>	24
4.4 <i>Strengere controle en restricties</i>	24
4.5 <i>Gedwongen huwelijken</i>	25
5. Overheidsbeleid	26
5.1 <i>Strafwetgeving</i>	26
5.2 <i>Opsporing en vervolging</i>	26
5.3 <i>Opvang en bescherming</i>	27
5.4 <i>Bespreekbaar maken</i>	28
5.5 <i>Immigratiebeleid</i>	28

6. Opvang en hulpverlening	29
6.1 <i>Algemeen overzicht</i>	29
6.2 <i>Bestaand aanbod</i>	29
6.3 <i>Gewenste/noodzakelijke hulp</i>	31
7. Preventie	33
7.1 <i>Bestaand aanbod</i>	33
7.1.1 <i>Acute situaties</i>	33
7.1.2 <i>Voorlichting en bespreekbaar maken</i>	34
7.1.3 <i>Conferenties en trainingen</i>	35
7.2 <i>Ideeën van geïnterviewde professionals</i>	36
8. Onderwijs	37
8.1 <i>Aanpak onderwijs</i>	37
8.2 <i>Gewenste rol van het onderwijs</i>	37
9. Politie	40
9.1 <i>Aanpak politie</i>	40
9.2 <i>Recente ontwikkelingen</i>	41
10. Het Openbaar Ministerie	42
10.1 <i>Aanpak OM</i>	42
10.2 <i>Gewenste aanpak</i>	42
11. Onderzoek	44
11.1 <i>Overzicht onderzoekers</i>	44
11.2 <i>Gewenst onderzoek</i>	44
12. Non-gouvernementele organisaties (ngo's)	45
12.1 <i>Aanpak migrantenorganisaties</i>	45
12.2 <i>Liberaal versus behoudend</i>	45
13. Samenwerking	47
13.1 <i>Algemeen overzicht</i>	47
13.1.1 <i>Lokaal en regionaal</i>	47
13.1.2 <i>Nationaal</i>	47
13.1.3 <i>Internationaal</i>	47
14. Best Practices	49
14.1 <i>Bureau EXPA</i>	49
14.2 <i>Regiopolitie Zuid-Holland Zuid</i>	50
14.3 <i>Van Rhijn College</i>	51

Bijlage 1

Adressen van relevante organisaties en contactpersonen

Bijlage 2

Literatuur

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In de afgelopen periode zijn meerdere vrouwen en meisjes in Nederland vermoord, omdat zij de zogenaamde 'familie-eer' zouden hebben geschonden. Vaak kwamen zij of hun familie van origine uit het Midden-Oosten of Centraal-Azië. Het is onbekend hoeveel slachtoffers dit 'eengerelateerde geweld' precies maakt. Een aantal eermoordzaken kreeg veel media-aandacht, maar daarnaast zijn er ook vrouwen van wie wij niet weten dat of waarom zij werden vermoord door hun (ex-)partner of familielid. Wij weten wel, dat er vele vrouwen en meisjes zijn die voortdurend worden bedreigd, of moeten leven als een gevangene. Sommigen van hen worden lichamelijk -en soms ook seksueel- mishandeld door man, vader of broer. Zij worden sterk beperkt in hun ont-plooiing- en bewegingsmogelijkheden en moeten er alles aan doen om geen 'aanstoot' te geven en te voorkomen dat de burens over hun roddelen. Gebeurt dit wel, dan meent hun familie dat zij 'gestraft' moeten worden, en dat vader of broer de familie-eer moet 'zuiveren'.

De afgelopen jaren is de aandacht voor dit 'eengerelateerde geweld' en deze 'eermoorden' sterk toegenomen in Nederland. Parlementsleden hamerden op meer en betere bescherming voor de slachtoffers en op een strengere aanpak voor daders en hun medestanders. De opvang, hulpverlening en politie werden zich bewust van hun beperkte kennis en ervaring op dit terrein en de geringe mogelijkheden voor de bescherming en begeleiding van de slachtoffers. Ze startten daarom met deskundigheidsbevordering, het instellen van 'safe houses', betere onderlinge afspraken, enzovoorts.

Het rapport dat u nu in handen heeft, biedt een overzicht van de ontwikkelingen in de Nederlandse aanpak van eengerelateerd geweld in de afgelopen twee jaar. Het is bedoeld als een 'bronnenboek' voor politici, beleidsmakers en uitvoerenden (waaronder hulpverleners, politiefunctionarissen en leerkrachten), journalisten, studenten en alle andere geïnteresseerden. Het boek bevat informatie over de verschillende actoren die zich bezighouden met de aanpak van deze vorm van geweld.

TransAct wil met de verspreiding van deze informatie een bijdrage leveren aan de aanpak van eengerelateerd geweld in Nederland. Zij hoopt dat de slachtoffers uiteindelijk in vrijheid kunnen leven. In vrijheid, volgens de rechten die zij hebben in Nederland en zoals die zijn vastgelegd in het VN-Vrouwenverdrag en met als het uiteindelijke doel: uitbanning van deze verschrikkelijke traditie.

1.2 Visie op geweld tegen vrouwen

Gender en macht

TransAct onderschrijft de visie over eengerelateerd geweld die binnen de Verenigde Naties en de Europese Unie gehanteerd wordt.¹ Hierin wordt deze vorm van geweld in het bredere kader van geweld tegen vrouwen geplaatst. Geweld tegen vrouwen komt voort uit de wereldwijd voorkomende patriarchale machtsverhoudingen in genderrelaties, waarbij vrouwen in een onderdrukte en ongelijke positie verkeren.

¹ Zie bijvoorbeeld de lezing van Yakin Ertürk, VN-Speciaal Rapporteur Geweld tegen Vrouwen, tijdens de 'Expert meeting on violence against women in the name of honour' (Stockholm, 4-5 november 2003)

Het is overigens niet zo dat mannen en jongens geen slachtoffer zijn van eengerelateerd geweld. Wanneer zij bijvoorbeeld weigeren om hun traditionele rol uit te voeren, homoseksueel zijn of een gedwongen huwelijk weigeren, lopen zij eveneens gevaar. Daarnaast zijn vrouwen vaak medepleger in die zin dat zij kunnen aanzetten tot geweld of de uitvoering daarvan zelf ter hand nemen (vrouwenbesnijdenis bijvoorbeeld is uitsluitend vrouwenwerk).

Universele mensenrechten

Patriarchale machtsverhoudingen en tradities ontstonden in een prechristelijke en preislamitische tijd, en hebben als zodanig geen religieuze grondslag. Het christendom en de islam zijn echter wel ontstaan in patriarchale culturen in het Midden-Oosten en daardoor deels hierop gebaseerd. TransAct meent te kunnen stellen dat, ondanks de uitgesproken afkeuring van vormen van eigenrichting als eermoord in de Koran, de islam en het christendom het klimaat schiepen waarin dit traditionele geweld tegen vrouwen eeuwenlang in stand kon blijven. Zo mag volgens de traditionele islamitische rechtspraak, de 'Sharia', een vrouw na overspel worden vermoord, bij voorkeur via steniging.

Alle vormen van geweld, religieus geïnspireerd of niet, zijn een schending van de universele mensenrechten. In het VN-Vrouwenverdrag en het Verdrag voor de Rechten van het Kind is dit principe expliciet bekrachtigd. Beide verdragen zijn ondertekend door vrijwel alle landen ter wereld en vormen een goed uitgangspunt voor de bestrijding van eengerelateerd geweld.

Migrantengemeenschappen

Eengerelateerd geweld en eermoord komen voor onder bepaalde culturele groepen migranten, asielzoekers en vluchtelingen in Europa. Bij de aanpak van dit geweld dient in de optiek van TransAct oog te zijn voor de moeilijke positie van migranten, asielzoekers en vluchtelingen in de Nederlandse samenleving.

De laatste tijd is sprake van een polarisatie tussen (delen van) de autochtone bevolking en de migrantengroepen. Veel migranten voelen zich niet (langer) welkom in Nederland, veel jongeren zien hier geen toekomst meer. Een deel van hen zoekt hun eigen identiteit in de religie, een klein deel daarvan in extreem fundamentalistische ideeën, met name in de politieke islam. Hierbinnen zijn de traditionele rolopvattingen over mannen en vrouwen van groot belang. Het gevaar bestaat dat de positie van vrouwen binnen fundamentalistische families verslechtert en eengerelateerd geweld daarmee toeneemt.

1.3 Europees project 'Honour Related Violence'

TransAct neemt sinds januari 2003 deel aan het Europese project 'Honour Related Violence in Europe; mapping of occurrence, support and preventive measures'. Projectleider is de Zweedse organisatie Kvinnoforum, overige deelnemers zijn afkomstig uit Finland, Duitsland, Bulgarije, Cyprus en Engeland. De Europese Commissie Sociale Zaken en Werkgelegenheid financiert dit project vanuit haar programma 'Bestrijding van armoede en het voorkomen van sociale uitsluiting'. De belangrijkste projectdoelen zijn het traceren en beschrijven van 'good practices' bij de aanpak van eengerelateerd geweld, en het verspreiden van de kennis en ervaring die hierin is opgedaan. Dit gebeurt op verschillende manieren: via conferenties, trainingen en het opstellen en uitvoeren van publicaties.

Er werden totnogtoe twee internationale conferenties georganiseerd; de eerste gericht op de politie, de tweede op diverse organisaties en wetenschappers. In 2005 worden in elk deelnemend land trainingen georganiseerd voor diverse beroepsgroepen (opvang, hulpverlening, politie, onderwijs). De trainers volgden daarvoor eerst een internationale train-de-trainers cursus die door Kvinnoforum is verzorgd, in samenwerking met TransAct.

Daarnaast verzamelde de projectgroep informatie uit de deelnemende landen in twee zogenaamde 'bronnenboeken': 'Resource Book for Working Against Honour Related Violence' (2003) en 'Honour Related Violence; European Resource Book and Good Practice' (maart 2005).

Eind 2003 publiceerde TransAct 'Eerwraak in Nederland: Een quickscan van de stand van zaken'. Dit betrof de (Nederlandstalige) uitgave van het Nederlandse deel van het eerste Europese bronnenboek. Het rapport dat nu voor u ligt is een Nederlandstalige bewerking van het tweede Europese verslag, aangevuld met actuele informatie tot juni 2005. Zowel de Nederlandse als de Europese rapporten zijn te downloaden via www.transact.nl.

Het Europese project 'Honour Related Violence' loopt eind 2005 ten einde, nadat de resultaten, bevindingen en aanbevelingen schriftelijk en mondeling zijn doorgegeven aan de Europese Commissie in Brussel. TransAct zal haar activiteiten rond de aanpak van eerwraak ook na 2005 voortzetten. Zij startte in juni 2004 een project 'Eerwraak in Nederland' en ontving daarvoor een tweejarige subsidie van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid.

1.4 Methodologie

In dit rapport schetst TransAct een overzicht van de ontwikkelingen in de Nederlandse aanpak van eengerelateerd geweld sinds de zomer van 2003. Halverwege 2004 zijn interviews gehouden met vertegenwoordigers van politie, justitie, de Raad voor de Kinderbescherming en vertegenwoordigers vanuit het onderwijs. De ervaringen en gegevens van deze geïnterviewden zijn verwerkt in dit bronnenboek. Daarnaast is bij het verzamelen van informatie gebruik gemaakt van beleidsbrieven van het ministerie van Justitie, projectplannen van de verschillende organisaties, vele netwerkcontacten en gegevens uit de literatuur en de media.

Opmerking:

TransAct claimt niet dat zij met dit rapport volledige, statistische informatie geeft, of de 'hele waarheid' in kaart brengt. Wel tracht zij een overzicht van de huidige ontwikkelingen te geven. De kennis over en ervaring met eengerelateerd geweld breidt zich uit; inzichten zijn aan voortdurende herzieningen onderhevig. Het verkrijgen van een goed in- en overzicht is daarmee een voortgaand proces.

2. Bevindingen en aanbevelingen

2.1 Overzicht

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de verschillende bevindingen van TransAct. Allereerst worden een paar algemene bevindingen over gender en macht en het voorkomen van eerge relateerd geweld besproken. Vervolgens worden per categorie van actoren bevindingen geformuleerd, met daaraan gekoppeld een aantal aanbevelingen (deels gebaseerd op de reeds genoemde interviews met betrokken professionals, deels gebaseerd op kennis en ervaring van TransAct). Het hoofdstuk eindigt met een korte samenvatting en een vooruitblik op ontwikkelingen in de nabije toekomst.

Voor wie meer wil weten over een bepaald terrein van aanpak: de diverse bevindingen worden uitgebreider besproken in de hoofdstukken 3 tot en met 14.

2.1.1 Gender en macht

Bevindingen

- Eerge relateerd geweld en eermoord zijn cultureel bepaalde vormen van geweld tegen vrouwen, net als bruidverbranding, zoutzuurverbranding en vrouwenbesnijdenis. Het oogmerk van dergelijk cultureel bepaald geweld is macht over de vrouw en haar seksualiteit uit te oefenen. Universeel voorkomende patriarchale machtsverhoudingen tussen de seksen, waarbij de vrouw wordt gezien als het bezit van de man, liggen hieraan ten grondslag. Huiselijk geweld en verkrachting (al dan niet planmatig, zoals in oorlogstijd) zijn manifestaties van hetzelfde idee. Deze vormen van geweld zijn niet cultureel bepaald, maar komen wereldwijd voor in alle culturen.
- Bij patriarchale machtsverhoudingen in genderrelaties verkeren vrouwen in een ongelijke en onderdrukte positie. In culturen waar (familie)eer voorop staat, bewaken mannen de seksualiteit en reproductie van vrouwen streng, omdat ze zeker willen weten dat hun nakomelingen van hen zijn. Mannen gebruiken zo nodig geweld om dit te controleren. De eer en prestige van de man hangen grotendeels af van het gedrag van de vrouw met wie hij verwant of getrouwd is.
- Dit wil niet zeggen dat vrouwen alleen maar slachtoffer zijn. De rol van vrouwen als cultuurdraagster, die via de opvoeding de normen en waarden in een gemeenschap doorgeeft, is essentieel. Zo spelen vrouwen een rol bij het instandhouden van de roddelcultuur en bij het organiseren van eerwraak (vooral schoonmoeders). Mannen op hun beurt zijn niet alleen maar daders, maar regelmatig ook zelf slachtoffer. De druk die op jongens wordt uitgeoefend om hun zus te controleren of zelfs om te brengen, is niet te onderschatten. Wanneer jongens homoseksueel zijn lopen ze bovendien zelf ook gevaar.
- Niet-westerse migranten en vluchtelingen verkeren in de West-Europese samenleving overwegend in een sociaal-maatschappelijk achtergestelde positie. Veel migranten wonen dicht op elkaar in de oude wijken, waar de sociale controle groot is. De werkloosheid is hoger dan onder de autochtone bevolking, ook onder hoogopgeleide allochtonen. Er is sprake van 'structureel racisme'. Door de hoge werkloosheid heeft men elkaar nodig voor sociale en vooral financiële steun. Het gevaar bestaat dat wanneer 'eer' niet uit werk of inkomen kan worden gehaald, het belang van de 'zedelijke eer' groter wordt. Dit wil overigens niet zeggen dat eerge relateerd geweld niet voorkomt onder hoogopgeleiden en/of financieel draagkrachtigen.

Algemene aanbevelingen

- Eergerelateerd geweld dient te worden gezien in het kader van machtsverhoudingen, met name tussen de seksen, maar ook tussen ouderen en jongeren, en tussen het individu en de groep.
- Een seksspecifieke aanpak van eerwraak is geboden, vanwege de invloed van genderrollen en -posities op het voorkomen en in stand blijven van dit verschijnsel.
- Meer onderzoek naar de aspecten van macht en gender, naast de invloed van opleiding, sociaal-economische positie en de positie van migranten en vluchtelingen, kan inzicht verschaffen in adequate preventie- en interventiestrategieën.

2.1.2 Omvang probleem

Bevindingen

- Het onderwerp 'eerwraak' is vanaf 2003 op de agenda gezet bij de overheid, politiek, maatschappelijke organisaties en de media. Het bewustzijn is toegenomen dat eergerelateerd geweld een probleem is, dat wellicht meer slachtoffers treft dan gedacht.
- Cijfers en statistieken over het vóórkomen van eergerelateerd geweld en eermoord ontbreken. Sinds november 2004 draaien in twee politieregio's registratiepilots, die in juni 2005 de eerste cijfers naar buiten zullen brengen.
- Organisaties hebben behoefte aan een eenduidige registratie en een eenduidige definitie. Er is vaak verwarring met de begrippen 'huiselijk geweld' en 'crimes passionels'.
- Nu de vrouwenopvang alerter is op mogelijke dreiging van eermoord, signaleert zij meer gevallen. In een quickscan uit januari 2005 sprak de vrouwenopvang van 100 bedreigde vrouwen, maar hierbij bleken ook vrouwen meegeteld die om andere redenen dan 'eer' werden bedreigd met moord. Eenduidige registratie is dringend gewenst om goed inzicht in de omvang te krijgen.
- Het is duidelijk dat veel vrouwen en meisjes thuis in stilte lijden onder de meer of minder beperkende leefomstandigheden die hun worden opgelegd om mogelijke roddel over hun 'namus' (eer) te voorkomen. Hoeveel vrouwen precies zijn gedwongen tot thuiszitten en het uitvoeren van huishoudelijk werk is niet duidelijk. Tevens is onduidelijk hoeveel vrouwen worden belemmerd om (hogere) opleidingen te volgen, buitenshuis te werken, een eigen vriendenkring op te bouwen en een partner van eigen keuze te trouwen.
- Er komen meer signalen dat suïcides en suïcidepogingen zijn gepleegd na druk van de familie, of vanuit de eigen verwachting van het meisje of vrouw dat zij hiermee de eer zuivert.
- Hoewel de algemene kennis wel is toegenomen in vergelijking met twee jaar geleden, is kennis over en ervaring met het fenomeen eerwraak onder professionals nog zeer beperkt. De experts op dit terrein, met name uit kringen van politie en wetenschap, werkten jarenlang min of meer in de schaduw. Nu worden ze vaak uitgenodigd om hun expertise te delen op expertmeetings en conferenties en in rondetafelgesprekken. Ook bij actuele casussen worden zij steeds vaker geraadpleegd.

Aanbevelingen

- Alle relevante actoren zouden gebruik moeten gaan maken van de in juni 2005 gepubliceerde werkdefinitie van eergerelateerd geweld en eermoord (Advies- en Onderzoeksgroep Beke; 'Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie'), zodat duidelijk is wat men verstaat onder de verschillende begrippen.
- Alle betrokken organisaties –met name de politie en vrouwenopvang, maar ook de jeugdzorg– moeten eergerelateerd geweld eenduidig registreren.

- De wetenschap zou via onderzoek meer cijfers over het vóórkomen van eengerelateerd geweld moeten genereren.

2.1.3 De overheid

Bevindingen

- Binnen de overheid speelt het ministerie van Justitie, Directie Coördinatie Integratie Minderheden, een coördinerende rol bij de aanpak van eerwraak. Het is dan ook niet toevallig, dat opsporing en vervolging van daders en de veiligheid voor slachtoffers centraal staan in het Nederlandse beleid. Dit zijn essentiële zaken in de aanpak. Strengere straffen geven een duidelijk signaal aan (potentiële) daders en hun mededaders. Ook laat de samenleving daarmee de (potentiële) slachtoffers weten dat zij de dreiging met en de angst voor eengerelateerd geweld en eermoord serieus neemt.
- Preventiemaatregelen krijgen minder aandacht. Te denken valt aan onderwijs en voorlichting. Binnen het onderwijs is een wereld te winnen waar het gaat om bevordering van de emancipatie van meisjes en vrouwen. Van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is in deze geen specifiek beleid bekend bij TransAct. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, ondersteunt wel projecten die de positie van vrouwelijke migranten en vluchtelingen versterken.
- Het preventiebeleid voor de langere termijn lijkt erg weinig aandacht te krijgen. Hier valt te denken aan de sociaal-economische en maatschappelijke positieverbetering van niet-westerse migranten en vluchtelingen.
- De overheid heeft plannen om het aantal jaren waarna men recht heeft op een zelfstandige verblijfsvergunning, weer te verlengen van drie naar vijf jaar. Dit verslechtert de positie van vrouwen die vanwege een huwelijk of gezinshereniging naar Nederland komen.

Aanbevelingen

- De overheid dient meer aandacht aan preventie van eengerelateerd geweld te schenken, o.a. door meer financiële middelen ter beschikking te stellen voor specifieke projecten in bijvoorbeeld onderwijs en welzijnswerk.
- Het ministerie van OCW dient voorwaarden te scheppen voor de ontwikkeling en uitvoering van lessen over thema's als: verschillen in opvoeding en positie tussen jongens en meisjes, gedwongen huwelijken, maagdelijkheid, seksualiteit, eer, vrouwen- en kinderrechten, huiselijk geweld en eerwraak. Deze onderwerpen dienen in zowel het voortgezet onderwijs als de volwasseneneducatie aan de orde te komen.
- Ook in de inburgeringscursussen zouden thema's als huiselijk geweld en eerwraak een vast onderdeel moeten zijn. TransAct verzamelde en ontwikkelde hiervoor al materialen in een handboek voor docenten.
- In het emancipatiebeleid van de overheid dient tevens gerichte aandacht voor mannen en jongens te zijn.
- In het 'Nationaal Actieplan Bestrijding Armoede en Sociale Uitsluiting' (NAP) zou de overheid concrete maatregelen moeten benoemen die de sociaal-maatschappelijke positie van de migranten- en vluchtelingengemeenschappen verbeteren. Zij dient met name de mogelijkheden te verbeteren van vrouwen en meisjes om zich een sociaal-economisch zelfstandige positie te kunnen verwerven.
- Het recht op een zelfstandige verblijfsvergunning dient niet te worden verhoogd naar vijf jaar, maar eerder verlaagd naar maximaal twee jaar. Dit sluit aan bij het beleid van de ons omringende landen, waar twee jaar veelal gebruikelijk is.

- De uitvoering van het asielrecht dient kritisch onder de loep te worden genomen, om te voorkomen dat vrouwen, die volgens de wet recht hebben op asiel vanwege humanitaire redenen, dit niet krijgen.
- Er dient te worden onderzocht wat er gebeurt met meisjes en vrouwen uit Nederland, die worden ontvoerd of tegen hun wil achtergelaten in het land van herkomst (van hun ouders). En welke mogelijkheden er zijn om hen via uitleveringsverdragen met de betreffende landen op te sporen en terug te halen naar Nederland.

2.1.4 Opvang en hulpverlening

Bevindingen

- De behoefte aan anonieme hulp onder allochtone vrouwen blijkt groot. Veel vrouwen die nooit naar het maatschappelijk werk of de politie zouden gaan, durven wel van de Allochtone Vrouwentelefoon gebruik te maken.
- Opvangvoorzieningen waar vrouwen en meisjes voldoende veiligheid en deskundige hulp vinden, zijn nog steeds te beperkt. Vrouwenopvangvoorzieningen moeten geregeld vrouwen afwijzen, omdat ze vol zitten.
- Langdurige hulp voor vrouwen en meisjes die alle familiebanden hebben moeten verbreken (en in sommige gevallen voortdurend op de vlucht zijn) ontbreekt. Deze groep heeft ondersteuning nodig bij het opbouwen van een eigen leven en een eigen sociaal netwerk.
- Meer hulpverleners zijn zich bewust geworden van het verschijnsel en de omvang van eengerelateerd geweld. TransAct heeft op basis van adviesvragen uit het werkveld de indruk, dat men alerter is op signalen en eerder vraagt om advies en consult.
- De deskundigheid in de aanpak van eengerelateerd geweld is veel te gering. Dit kan enerzijds leiden tot zogenaamde 'handelingsverlegenheid', waardoor men het onderwerp negeert als een cliënt daarover praat (of bedreigde cliënten zelfs niet durft op te nemen). Anderzijds kan de geringe deskundigheid leiden tot overmoedigheid in de aanpak, waardoor de cliënt in een onnodig gevaarlijke situatie kan belanden.
- Binnen de jeugdhulpverlening en -bescherming staat de kennis over en ervaring met eengerelateerde problematiek nog in de kinderschoenen. Men handelt vaak vanuit het gezinsperspectief en niet vanuit het kindperspectief, waardoor meisjes onnodig extra in gevaar gebracht kunnen worden.
- De jeugdhulpverlening en -bescherming heeft in sommige gevallen last van de leeftijdsgrens van 18 jaar. Nadat een meisje deze leeftijd bereikt moet de hulpverlening stoppen, terwijl de situatie in haar gezin niet verandert hoeft te zijn.
- De samenwerking op lokaal en regionaal niveau tussen de betrokken organisaties, met name vrouwenopvang en politie, is van essentieel belang voor de veiligheid van bedreigde vrouwen en meisjes. In de praktijk blijkt de samenwerking in lang niet alle regio's en gemeenten goed te verlopen. Soms ligt hier onderling wantrouwen over elkaars competenties aan ten grondslag.

Aanbevelingen

- Slachtoffers meer mogelijkheden bieden voor laagdrempelige, anonieme en deskundige hulp. Deels wordt deze al aangeboden door de Allochtone Vrouwentelefoons en door de Steunpunten Huiselijk Geweld in bijvoorbeeld Amsterdam. TransAct zal andere mogelijkheden onderzoeken. Zij denkt daarbij onder andere aan internetcounseling en aan de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld, die in elke gemeente of regio van start (zijn ge)gaan.
- De opvangmogelijkheden voor vrouwen en meisjes uitbreiden en meer toesnijden op specifieke (veiligheids)eisen. Voor jonge meisjes dienen speciale opvangmoge-

lijkheden te zijn, waar zij meer pedagogische begeleiding krijgen dan binnen de vrouwenopvang. Er dienen mogelijkheden te komen voor langdurige begeleiding van vrouwen en meisjes die alle familieverbanden hebben moeten doorsnijden, of die voortdurend op de vlucht zijn. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van begeleid wonen, met psychosociale begeleiding bij de verwerking van de gebeurtenissen en het verlies van de familie, en daarnaast praktische ondersteuning bij het opbouwen van een eigen leven en een eigen sociaal netwerk.

- Om te voorkomen dat politie, jeugdhulpverlening en jeugdbescherming met lege handen komen te staan zodra een jongere 18 jaar wordt, zou het mogelijk moeten zijn om tot het 21^e jaar onder voogdij of bescherming van deze instanties te staan. Dit zou moeten gelden in gevallen van ontvoering, gedwongen huwelijk, eengerelateerd geweld en dergelijke (dat wil zeggen bij zaken die vóór het 18^e levensjaar zijn aangemeld).
- Vergroten van de deskundigheid van medewerkers in de vrouwenopvang en (jeugd)hulpverlening en tevens bij Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld. In trainingen dienen zij te leren om signalen op te pakken, een goede risicoanalyse te maken, adequate maatregelen te treffen en deskundige begeleiding te bieden.
- Zolang de deskundigheid niet voldoende is, zou een landelijk opererend expertteam ingesteld kunnen worden, dat advies, consult en ondersteuning aan professionals biedt. Mogelijk kan het Interventieteam Relationele Druk en Geweld, opererend vanuit FORUM, hierin een taak vervullen.
- In de samenwerking op lokaal en regionaal niveau in de ketenaanpak huiselijk geweld dient structureel aandacht te zijn voor eengerelateerd geweld. Tussen de betrokken organisaties, met name vrouwenopvang en politie, dienen in alle regio's waterdichte afspraken gemaakt te worden. Dit is van essentieel belang voor de veiligheid van bedreigde vrouwen en meisjes. Tevens dient de samenwerking met migrantenorganisaties te worden uitgebreid.
- Voor mannelijke slachtoffers dient ook opvang en steun voorhanden te zijn, net als voor mannen die uit hun traditionele rol willen stappen. TransAct wil de wensen van deze doelgroep en de mogelijkheden binnenkort gaan onderzoeken.

2.1.5 Preventie

Bevindingen

- In het algemeen kan worden gesteld, dat er een groot tekort is aan preventieve maatregelen op alle niveaus. De overheid zou moeten stimuleren dat preventie van eerwraak veel meer aandacht krijgt.
- De integratie van niet-westerse migranten en vluchtelingen in de Nederlandse samenleving wordt van fundamenteel belang geacht voor het succes van preventieve maatregelen. Helaas is in vele gevallen de integratie niet of slechts deels geslaagd.
- In Nederland hebben migrantenorganisaties inmiddels verschillende initiatieven genomen om huiselijk en eengerelateerd geweld binnen hun culturele gemeenschap bespreekbaar te maken. Dit is echter nog lang niet voldoende, en nog lang niet in alle gemeenschappen het geval geweest.
- De kennis over gender en geweld en de kennis en ervaring met betrekking tot multicultureel werken is nog zeer beperkt in Nederlandse hulpverlenings-, politie- en onderwijsorganisaties. Een adequate aanpak en preventie van problemen is daardoor vaak niet mogelijk.
- In acute situaties kan de politie, wanneer zij tijdig op de hoogte is, een preventieve rol spelen om escalatie van een conflict om de eer (en daarmee moord) te voorkomen. Het slachtoffer kan in principe (tijdelijk) bescherming worden geboden.

Aanbevelingen

- Er dient informatie te worden geproduceerd over wetgeving, mensenrechten en de gangbare praktijk in Nederland wat betreft de sociale omgang tussen mannen en vrouwen en dergelijke. Deze dient verspreid te worden onder de verschillende migrantengemeenschappen.
- Meer aandacht voor preventief werken binnen het onderwijs, jeugdhulpverlening, jeugdwelzijnswerk en dergelijke is noodzakelijk. De focus zou moeten liggen op het versterken van zelfvertrouwen van meisjes en jongens. Ook het bevorderen van onderling begrip en het inlevingsvermogen van jongens in de positie van meisjes is belangrijk. Hun ideeën over gelijkheid en eengerelateerde normen dienen ter discussie komen te staan. Een doel zou kunnen zijn om broers te stimuleren hun zusters te steunen in kwesties rond eer.
- Een grote rol is weggelegd voor de opvoeding: ouders dienen hun kinderen bij te brengen dat jongens en meisjes gelijkwaardig zijn. Zij dienen het machogedrag van jongens te voorkomen of af te kappen. Opvoedingsondersteuning kan hierbij een rol spelen.
- Deskundigheidsbevordering is nodig voor alle professionals en vrijwilligers die werken met migranten (onderwijs, politie, opvang, hulpverlening, welzijnswerk, e.d.). Zij moeten geschoold worden in het intercultureel werken en het hanteren en begeleiden van problemen rond sekse en geweld.
- Op de lange termijn kan de verbetering van de sociaal-economische en maatschappelijke positie van niet-westerse migranten en vluchtelingen een preventief effect hebben. Een geslaagde integratie in de Nederlandse samenleving is belangrijk met het oog op het loskomen uit onderdrukkende groepsnormen en tradities, door het versterken van de individuele ontplooiing en zelfbeschikkingsrecht.

2.1.6 Onderwijs

Bevindingen

- Scholen zijn de belangrijkste plaatsen om in contact te komen met jongens en meisjes die lijden onder eengerelateerd geweld. Velen van hen spenderen hier veel (vrije) tijd, omdat dit een sociaal geaccepteerde plek is om te verblijven. Soms zelfs de enige plek waar ze buitenshuis (zonder toezicht) mogen zijn. Scholen hebben vaak een signalerende functie als het gaat om problemen thuis. Samenwerking met scholen in de aanpak van eengerelateerd geweld is dus van groot belang.
- Via scholen is het tevens gemakkelijker om met de ouders in contact te komen. Er is vanuit verschillende instanties behoefte om meer en beter contact met ouders te hebben over de situatie van hun zoon of dochter.
- Over het algemeen hebben scholen niet de voorzieningen en de deskundigheid om adequaat met de problematiek om te gaan. Het is tevens de vraag of dit een verantwoordelijkheid van de school of van andere instanties is. Een goede zorgstructuur binnen de school voor de (eerste) opvang en hulpverlening aan leerlingen is essentieel.

Aanbevelingen

- Scholen kunnen een belangrijke taak hebben in het bespreekbaar maken van en voorlichting geven over taboes als huiselijk geweld en gender issues, zoals sekseverschillen in opvoeding, maagdelijkheid en uithuwelijking. Tevens dient het onderwijs bewust te koersen op versterking van zelfvertrouwen en weerbaarheid van leerlingen.
- Leerkrachten, ouders en leerlingen dienen te worden geïnformeerd over de rechten van het kind, relevante (straf)wetgeving en mogelijkheden voor hulp.

- Via groeps- en/of individuele bijeenkomsten kunnen ouders voorlichting krijgen en kan met hen de discussie over gender issues en taboes op gang worden gebracht.
- De onderwijsstaf dient ondersteuning te krijgen van hulpverlening, politie en migrantenorganisaties om met eerdergerelateerde problematiek onder leerlingen om te gaan en hierover voorlichting te geven.
- Het is zinvol om de deskundigheid van het personeel (leerkrachten, leerlingbegeleiders, schoolpsychologen en -artsen) over eerdergerelateerd geweld te vergroten.

2.1.7 Politie

Bevindingen

- De politie speelt een centrale rol bij de aanpak van eerdergerelateerd geweld. Door het vroegtijdig 'ingrijpen' van de politie (door bemiddelen, dreigen met sancties, enzovoort), kunnen eermoorden vaak worden voorkomen. Een juiste aanpak werkt deëscalerend.
- De kennis en routine van de politie rond het onderzoeken en aanpakken van eerwraakzaken is per regio verschillend, vaak nog minimaal. Beleid en uitvoering lijken veelal afhankelijk van individuele belangstelling, wat leidt tot grote verschillen per regio in steun aan slachtoffers en opsporing van daders. Met name in de regio's waar de registratiepilots plaatsvinden en waar Bureau EXPA (Expertisecentrum Politie en Allochtonen) opereerde, is de kennis goed op peil.
- Over het geheel genomen lijkt er een tendens in de goede richting, mede door de impulsen vanuit de politie-experts en het ministerie van Justitie (registratiepilots en aanstellen van een landelijk coördinator eerwraak bij de politie).

Aanbevelingen

- Meer trainingen voor politiemensen over de aanpak van eerwraakzaken, waarbij de kennis en ervaring van de 'specialisten' een belangrijke bron dienen te zijn. Tevens dient tijdens de politieopleiding deze problematiek een structureel aandachtspunt te zijn.
- Meer samenwerking met andere instellingen als de vrouwenopvang en migrantenorganisaties, omdat dit zinvol is gebleken waar het gaat om adequate bescherming en preventieve maatregelen.
- Implementatie van de bevindingen in de pilots naar alle politieregio's, waarbij eerdergerelateerde geweldszaken als aparte categorie worden benoemd.

2.1.8 Justitie

Bevindingen

- De wetgeving in Nederland is op zich duidelijk over eerdergerelateerd geweld en eermoord. Maar de kennis over en de ervaring met deze zaken is nog klein bij officieren van justitie en rechters.
- Het is voor officieren van justitie moeilijk om eerwraakzaken te vervolgen, omdat slachtoffers de aangifte vaak intrekken onder druk van de familie.
- De politie en het Openbaar Ministerie (OM) verkeren vaak in een lastig parket: wanneer mag je als overheid ingrijpen in het privé-leven bij vermoedens van eermoordplannen?
- Het OM heeft eerwraak als aandachtspunt, mede door de vertegenwoordiging in het Nationaal Platform Aanpak Eerwraak.

Aanbevelingen

- Deskundigheidsbevordering van officieren van justitie, rechters en advocaten is noodzakelijk voor een adequate bestrijding van eengerelateerd geweld en eer-moord. Het Studiecentrum Rechtspleging (SSR) zou hierin een rol kunnen spelen.
- Een protocol met duidelijke richtlijnen voor de aanpak van eerwraakzaken, vergelijkbaar met de 'richtlijn huiselijk geweld'.
- Wellicht kan een 'getuige-beschermingsprogramma' worden opgezet voor slachtoffers die veel risico lopen op geweld of moord, om hen daarmee te stimuleren tot getuigen en een goede bescherming te bieden.

2.1.9 Onderzoek

Bevindingen

- In Nederland zijn een aantal interessante en bruikbare kwalitatieve onderzoeken naar het verschijnsel eerwraak gedaan, waarbij m.n. het antropologisch en het juridisch perspectief voorop stonden.
- Er is meer onderzoek nodig. Allereerst naar het vóórkomen van eengerelateerd geweld: de cijfers. Daarnaast is onderzoek nodig naar goede praktijkervaringen om dit geweld te bestrijden. Op basis hiervan kunnen dan methoden voor de praktijk ontwikkeld worden.

Aanbevelingen

- Onderzoek naar signalen en naar het vóórkomen van eengerelateerd geweld.
- Meer onderzoek naar 'good practices' op individueel, familie-, gemeenschaps- en nationaal niveau, om de bestrijding van eengerelateerd geweld efficiënter te kunnen aanpakken. De uitkomsten dienen breed te worden verspreid, aangezien voorkomen moet worden dat iedereen steeds opnieuw het wiel gaat uitvinden.

2.1.10 Non-gouvernementele organisaties

Bevindingen

- Veel migranten- en vrouwenorganisaties vullen leemten die bijvoorbeeld hulpverleningsinstellingen laten liggen. Zij hebben dan ook veel kennis en ervaring met betrekking tot eengerelateerd geweld, iets wat juist officiële voorzieningen ontberen.
- Slachtoffers geven vaak de voorkeur aan contact met een vrouwenorganisatie boven een officiële instantie.
- Liberale mannen en vrouwen binnen minderhedenorganisaties die de culturele codes en de taal kennen, fungeren vaak als 'rolmodel' voor een alternatieve, niet-traditionele visie op eer. Zij zijn in staat om een dialoog te starten met hun 'landgenoten'.

Aanbevelingen

- Het is belangrijk minderhedenorganisaties te stimuleren om activiteiten te ontplooiën die gendergelijkheid stimuleren, en om informatie over huiselijk en eengerelateerd geweld te verspreiden onder hun achterban.
- Migrant- en vrouwenorganisaties hebben financiële ondersteuning nodig voor de lange termijn, en meer structureel contact en samenwerking met officiële instellingen.
- Migrant- en vluchtelingenorganisaties en religieuze verenigingen dienen actief betrokken te worden bij de aanpak van eerwraak. Dit werkt echter alleen productief, wanneer zij in staat zijn om de eventuele eigen traditionele normen en waarden rond eer ter discussie te stellen. Binnen veel organisaties bepalen mannen,

die heel traditioneel denken over eer en seksegelijkheid, het beleid. Door inzet van liberale mannen en vrouwen binnen minderhedenorganisaties, moet getracht worden de discussie hierover open te breken.

2.1.11 Samenwerking

Bevindingen

- Samenwerking rond de aanpak van eengerelateerd geweld is van essentieel belang. Dit geldt zeker bij de aanpak van concrete casussen. Op regionaal niveau is de samenwerking echter vaak nog zeer minimaal.
- Op landelijk niveau lijkt, onder andere door het Nationaal Platform Aanpak Eerwraak, de onderlinge informatie-uitwisseling en samenwerking vergroot. Ditzelfde kan gezegd worden van de internationale samenwerking.

Aanbevelingen

- Op lokaal en regionaal niveau dienen de netwerken en Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld tevens te voorzien in een gecoördineerde aanpak van zaken rond eengerelateerd geweld.
- Op regionaal en landelijk niveau dient samenwerking met migrantenorganisaties te worden nagestreefd. Deze organisaties hebben veel kennis over eengerelateerd geweld en kunnen de doelgroepen bereiken. Wel zijn de uitgangspunten en werkwijze van deze organisaties een punt van aandacht. Wanneer organisaties traditionele patriarchale tradities nastreven, werkt samenwerking contraproductief.
- Aangezien veel eerwraakzaken de landsgrenzen overschrijden (bijvoorbeeld bij ontvoeringen of daders uit het buitenland), is internationale samenwerking tussen de opsporingsdiensten noodzakelijk. Het voorzichtig gemaakte begin hiermee, dient door de politie actief te worden voortgezet.

2.2 Samenvatting en vooruitblik

Tot voor twee jaar terug was Nederland zich niet bewust van het fenomeen eerwraak, de omvang ervan en het leed dat het veroorzaakt bij de slachtoffers. Het gevolg: er werd niet adequaat gereageerd op signalen en hulpvragen, en slachtoffers bleven in de kou staan. De deskundigheid bij politie, opvang en hulpverlening bleek ver onder de maat, individuele professionals uitgezonderd. Instanties boden niet de bescherming en begeleiding die nodig was. Dit falen werd pijnlijk blootgelegd nadat een aantal vrouwen door man of familie werd vermoord vanwege 'eer', zelfs nadat ze bescherming hadden gezocht bij politie en opvang.

De afgelopen twee jaar is het fenomeen, mede door de publiciteit rond een aantal eermoordzaken, op de agenda terechtgekomen van politiek, overheid en de vele andere actoren die bij de aanpak van eerwraak betrokken zijn. Sindsdien zijn diverse initiatieven genomen om de bescherming en de opvang te verbeteren. Ook over de mogelijkheden voor preventie van eerwraak wordt inmiddels op diverse niveaus nagedacht.

Zo speurt men naar maatregelen om escalatie van geweld te voorkomen in families waar eengerelateerd geweld speelt en eermoord dreigt. Tevens zoekt men manieren om het fenomeen eengerelateerd geweld uit te bannen. Mogelijkheden die al in praktijk worden gebracht, zijn het ter discussie stellen van eerwraak in de betreffende gemeenschappen en het wijzen op rechten van vrouwen en kinderen. Andere mogelijkheden zijn het actief ondersteunen en weerbaar maken van jongens en meisjes en het bieden van goede maatschappelijke kansen aan iedereen in de Nederlandse samenleving. Samenwerking tussen Nederlandse instellingen en migranten- en geloofsgemeenschappen blijkt hierbij onontbeerlijk en essentieel.

Er is in Nederland op diverse fronten een begin gemaakt met de aanpak van eengerelateerd geweld, maar we zijn er nog lang niet. Er moet nog veel worden onderzocht, ontwikkeld, uitgeprobeerd en uitgewisseld. Helaas is het niet mogelijk te voorkomen dat er nog meer slachtoffers van eengerelateerd geweld vallen, daarvoor is het probleem te hardnekkig en ingewikkeld. TransAct is echter optimistisch over de kansen en mogelijkheden voor een adequate en sluitende aanpak op de langere termijn. Als positieve factor ziet TransAct dat beleid en activiteiten regelmatig kunnen stoelen of voortborduren op de infrastructuur van en de ervaring met de aanpak van huiselijk geweld.

Als andere positieve impuls ziet zij de grote inzet en betrokkenheid van de vele organisaties voor migranten en vluchtelingen, die initiatieven namen om huiselijk en eengerelateerd geweld ter discussie te stellen binnen hun achterban.

Het is zaak om de aanpak van eerwraak de komende jaren op de agenda te houden van politiek, overheid en alle betrokken actoren. De ontwikkeling en uitvoering van een gefundeerde aanpak is slechts mogelijk indien er de komende jaren voldoende (financiële) middelen worden vrijgemaakt. Én wanneer de nu gevoelde noodzaak tot samenwerking zijn beslag krijgt bij de concretisering van alle plannen, ideeën en wensen. Het doel van TransAct: niet stoppen met de specifieke aandacht voor eerwraak voordat er voldoende bescherming, opvang en begeleiding is voor de (potentiële) slachtoffers, en op diverse fronten preventiemaatregelen zijn getroffen. Om het uiteindelijke doel te bereiken, namelijk de volledige uitbanning van eengerelateerd geweld, zal er nog minstens een generatie overheen gaan.

3. De situatie in Nederland

3.1 Definitie

In 1987 introduceerde de Turkoloog drs. A.H. Nauta (Universiteit van Leiden) het begrip 'eerwraak'. Met dit begrip doelt hij op een moord die wordt beraamd en uitgevoerd om de eer (de 'namus') van de familie 'te zuiveren' (het is dus eigenlijk geen 'wraak'). Eerwraak kan plaatsvinden wanneer de familie weet of vermoedt dat de kuisheid van een vrouw of meisje is geschonden, dat wil zeggen dat zij buiten het huwelijk seksueel contact heeft gehad. Een heel belangrijk aspect hierbij is, dat dit bekend is in de gemeenschap, dat erover gepraat wordt. In dat geval neemt de druk om de eer te zuiveren toe.

Moord is het uiterste middel, dat pas wordt toegepast wanneer er geen 'vreedzame oplossingen' als uithuwelijking, verstoting of terugzenden naar herkomstland mogelijk zijn. Geen enkele familie en geen enkele situatie is echter hetzelfde. Soms is er geen sprake van weloverwogen beraad, maar wordt de moord in een opwelling gepleegd, bijvoorbeeld bij het op heterdaad betrappen van overspel. Vaak weet de dader dan al, dat de moord 'getolereerd' is, omdat het vanwege zuivering van de familie-eer is.

Bovenstaande definitie van eerwraak is echter wat te beperkt, omdat deze ervan uitgaat dat er daadwerkelijk seksueel contact, of zelfs gemeenschap, moet hebben plaatsgevonden. Er worden echter ook vrouwen en meisjes vermoord, waarbij de daders als motief aanvoeren dat zij de familie-eer moesten zuiveren, zonder dat er sprake was van seksueel contact buiten het huwelijk. Vaak is er dan sprake van 'ongeoorloofd gedrag', bijvoorbeeld door zich 'te vrij' te bewegen in gezelschap van jongens, of het weglopen van huis.

Veel van de vermoorde vrouwen waren reeds eerder vanwege langdurige, ernstige mishandeling gevlucht naar een vrouwenopvanghuis. Dat is soms al voldoende reden voor eermoord. Hieraan ligt de opvatting ten grondslag, dat een vrouw absoluut niet mag scheiden, wat haar man haar ook aandoet. Soms speelt mee, dat de man en de familie door haar vertrek geen controle meer op haar kunnen uitoefenen en bang zijn voor een mogelijk verlies van de kuisheid. Het meenemen van de kinderen kan ook een aanleiding zijn. De aantasting van de 'persoonlijke eer' (in het Turks: 'seref') van de man kan eveneens als motief gelden.

De aantasting van de mannelijke trots is voor mannen van alle culturen, ook autochtone Nederlanders, vaak een motief voor een zogenaamde 'trotsmoord'. Voor mannen uit traditionele patriarchale migrantengemeenschappen uit bijvoorbeeld het Midden-Oosten, is persoonlijke eer echter van veel groter gewicht. Eer geldt daar als een zeer belangrijk maatschappelijk gegeven.

'Eergerelateerd geweld' is een breder begrip dan 'eerwraak'. Het omvat alle geweld tegen vrouwen, meisjes, jongens en mannen dat gepleegd wordt vanwege de 'eer'. En het betreft zowel geweld dat wordt gepleegd om te voorkomen dat de kuisheid wordt geschonden, als geweld om de 'eer' te zuiveren wanneer onwenselijk contact heeft plaatsgevonden (of men hiervan vermoedens heeft). 'Eermoord' is de uiterste vorm van dit geweld.

Eergerelateerd geweld kunnen we zien als een bijzondere vorm van huiselijk geweld, hoewel de achterliggende motieven en de uitvoerders grondig verschillen van die van huiselijk geweld zoals dat wereldwijd voorkomt. Een groot verschil is de instemmende en zelfs participerende houding van de familie en omstanders. Eergerelateerd geweld is een collectief uitgeoefende vorm van (geestelijk, lichamelijk en/of seksueel) geweld.

Daardoor kan een slachtoffer in haar omgeving nergens steun verwachten. Huiselijk geweld daarentegen, waarbij een individuele pleger zijn frustraties, jaloezie en machteloosheid afreageert op de 'zwakkere partij' (vaak echtgenote en/of kinderen), wordt door omstanders over het algemeen afgekeurd. Wat overigens nog niet wil zeggen dat zij ook actief ingrijpen of steun bieden.

3.2 Ontwikkelingen vanaf zomer 2003

Krantenartikel

Een interview over eerwraak in 'De Telegraaf' met een medewerker van TransAct in juli 2003, trok de aandacht door de kop op de voorpagina: "Eerwraak eist elk jaar twintig levens". Het betrof hier een enigszins uit zijn verband gerukte opmerking over het onduidelijke aantal eermoorden. Juist of niet, het artikel trok de aandacht van andere media en veroorzaakte zo een golf van reacties in de samenleving. Tweede-Kamerleden riepen de ministers naar de Kamer om vragen te beantwoorden over de aanpak van daders en de rechtsbescherming voor slachtoffers.

Toen korte tijd later (eind augustus) de moord vanwege 'eer' op het Turks-Nederlandse meisje Zarife plaatsvond, en de directeur van haar school hiervoor via de media aandacht vroeg, riepen zij wederom de verantwoordelijke ministers naar de Kamer om tekst en uitleg te geven over het overheidsbeleid. Datzelfde gebeurde na de moord op Gül, een jonge Turkse moeder van twee kinderen, vermoord door haar man in maart 2004 'om de familie-eer te zuiveren'.

Het kabinet nam stelling tegen eerwraak bij monde van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (V&I), tevens coördinerend bewindspersoon voor de aanpak van eerwraak. Rita Verdonk noemde eerwraak een groot maatschappelijk probleem en niet alleen een Turkse zaak, maar tevens een zaak van de Nederlandse samenleving, Nederlandse instellingen en de overheid. Zij vond het noodzakelijk dat de overheid maatregelen nam om eerwraak te bestrijden, maar riep tegelijkertijd de Turkse organisaties op om dit gebruik ook zelf ter discussie te stellen binnen de gemeenschap.

Openlijke veroordeling

Ook zonder deze oproep van de minister roerden vele migrantenorganisaties zich al. Na de moorden op Zarife en Gül namen vertegenwoordigers van verschillende Turkse organisaties publiekelijk stelling tegen eerwraak. Sommige bestempelden eerwraak als 'een achterlijk gebruik' dat zo snel mogelijk uitgebannen diende te worden. Eerder al had een aantal organisaties de positie van vrouwen, huiselijk geweld en eerwraak ter discussie gesteld binnen hun achterban. Nu werd deze discussie op veel grotere schaal en zeer expliciet, soms via de media, gevoerd. Ngo's, zelforganisaties en vrijwilligersorganisaties pakten uit zichzelf de signalen op en zwengelden de discussie binnen de eigen gelederen aan. Stichting Kezban, opgericht nadat de Turkse vrouw Kezban vermoord werd in een eerwraakcontext, organiseerde in maart 2004 een stille tocht door de stad waar Gül werd vermoord, met honderden deelnemers. Na enige tijd deden ook islamitische organisaties van zich horen, door eerwraak openlijk te veroordelen en te benadrukken dat dit verboden was volgens de Koran.

Drie moorden rond de jaarwisseling

Door de moorden op vrouwen die voor hun veiligheid hun toevlucht hadden gezocht binnen de vrouwenopvang, werden ook de politie en de vrouwenopvang keihard met hun neus op de feiten gedrukt: de bescherming die zij konden bieden bleek absoluut niet toereikend. Dit had niet alleen met capaciteitsproblemen te maken, maar tevens

met een gebrek aan deskundigheid om deze vorm van bedreiging en geweld te onderkennen en te hanteren.

Rond de jaarwisseling van 2005 bleek dat moorden in Nederland vanwege de familie-er geen uitzondering zijn. De Afghaanse Farda, moeder van twee kinderen, werd in het huis van haar moeder doodgeschoten door haar ex-man. Hij doodde tevens haar moeder Letiva. Een paar weken later werd de 18-jarige Iraakse Schijman, pas bevallen van een kind van een vader waarmee ze niet getrouwd was, vermoord door haar broer. Ze was op dat moment op bezoek bij haar pleegouders. Vanwege de bedreiging door haar broer verbleef ze in de vrouwenopvang. Ook nu faalde de bescherming door de vrouwenopvang en de politie.

De Federatie Opvang schreef in een open brief een noodkreet aan de regering. Zij vroeg om meer maatregelen tegen eerwraak en om meer bevoegdheden voor de politie, zodat die vooraf kan ingrijpen. De brief trok, evenals de drie moorden, veel aandacht van de media en Kamerleden. Op verzoek van de actualiteitenrubriek 'NOVA' voerde de Federatie Opvang een quickscan uit naar het aantal bewoonsters van de vrouwenopvang dat met de dood wordt bedreigd. Zij kwamen op honderd gevallen (hierin bleken achteraf niet alleen vrouwen meegenomen te zijn die vanwege de familie-er werden bedreigd, maar tevens vrouwen die door hun gewelddadige –al dan niet Nederlandse– (ex-)partner werden bedreigd, of door het criminele circuit waaruit ze waren gevlucht).

Rondetafelgesprek

In februari 2005 besteedden de (gecombineerde) Tweede-Kamercommissies van Justitie en Sociale Zaken aandacht aan eerwraak. Op 10 februari had de commissie overleg met de ministers van Justitie en van Vreemdelingenzaken en Integratie. Hieraan voorafgaand voerde de commissie op 1 februari een rondetafelgesprek met een aantal deskundigen en professioneel betrokkenen uit het veld. De commissieleden uitten zware kritiek op de ministers. Men vond hen te afwachtend, niet daadkrachtig genoeg in het nemen van maatregelen. De Kamerleden vonden dat de onderzoeken die vanuit het ministerie werden geïnitieerd om bijvoorbeeld eerwraak goed te definiëren en om de juiste maatregelen te traceren, te veel tijd kosten. En dat, terwijl volgens hen aan de actuele problematiek niets werd gedaan. Tevens achtte men dergelijke onderzoeken vaak overbodig, gezien de al aanwezige kennis en ervaring.

De Kamerleden hamerden op het belang van het verstrekken van meer middelen voor met name de vrouwenopvang, en van meer bevoegdheden voor de politie. De politie zou familieleden naar het bureau moeten kunnen roepen bij vermoedens van een geplande eermoord. Tevens vroegen een paar Kamerleden om een betere asielprocedure, zodat vrouwen die naar Nederland vluchten omdat ze in eigen land met eerwraak worden bedreigd, recht op asiel krijgen.

De ministers werden onder druk gezet en zegden uiteindelijk een aantal feitelijke maatregelen toe, zoals het stimuleren van de politie om meer gebruik te maken van hun bevoegdheden in de preventieve sfeer. (Zie hoofdstuk 5: Overheidsbeleid.)

Polarisatie

Sinds 11 september 2001 (terroristische aanval op het WTC-gebouw in New York) is de houding van Nederlanders naar islamitische medeburgers veelal kritischer geworden. Na de moord op filmmaker Theo van Gogh door een fundamentalistische moslim van Marokkaanse afkomst op 2 november 2004, is dit alleen maar sterker geworden. Reactionaire krachten, zowel van 'autochtone Nederlandse' als van 'allochtone islamitische' kant, grijpen de gelegenheid aan om (verbaal) geweld te gebruiken. Polarisatie is het resultaat. Een van de gevolgen hiervan is, dat veel allochtonen zich niet (meer) welkom en thuis voelen in Nederland. Een deel van de jongere generatie zoekt naar een eigen identiteit om zich te onderscheiden en zich af te zetten tegen de 'Nederland-

se identiteit' (wat dat ook moge zijn). Een klein deel van de jongeren, waaronder met name jongens en jonge mannen, grijpen naar de traditionele islam en de 'Sharia'. Zij denken er goed aan te doen om de zedelijke eer van de vrouw centraal te stellen en eermoord uit te voeren wanneer een vrouw de kuisheidsregels overtreedt. Dat de islam eigenrichting als eermoord juist ten strengste afkeurt, is hun vaak niet bekend.

Rol van de media

Gedurende de gehele periode vanaf de zomer van 2003, speelden de media een belangrijke rol in de discussie over eerwraak. Er verschenen diverse artikelen en interviews in landelijke en regionale kranten, en televisiejournaals en actualiteitenrubrieken besteedden aandacht aan het onderwerp. Een van de effecten hiervan was, dat de bespreekbaarheid werd vergroot, en dat de bewustwording van de ernst en omvang van het probleem toenam bij politie en maatschappelijke organisaties. Of de Nederlandse media de traditionele migrantengemeenschappen bereiken valt te betwijfelen, maar ook binnen de media gericht op de verschillende culturele groepen, viel steeds vaker aandacht voor eerwraak te bespeuren.

Naast dit positieve effect, kan de zucht naar sensatie een negatief effect sorteren. De neiging is om alle geweld gepleegd door allochtonen in het kader van eerwraak te plaatsen, hetgeen een negatief stempel drukt op allochtone groepen in de Nederlandse samenleving. Door de verharding van het politieke klimaat in de richting van migranten en asielzoekers, is die negatieve tendens versterkt. TransAct probeert in haar contacten met de media steeds een genuanceerd beeld neer te zetten van de problematiek, en van de culturele groepen waarin traditionele waarden en normen en gebruiken als eerwraak een rol spelen. Over het algemeen kwam dit goed naar voren in de berichtgeving waar TransAct bij betrokken was.

4. Omvang en aard van het probleem

Eergerelateerd geweld omvat een scala aan verschijningsvormen, variërend van strenge restricties en intimidaties in het dagelijks leven tot eermoorden. Het lijkt erop dat het geweld escaleert als de sancties die worden opgelegd niet 'helpen', als het meisje doorgaat met haar gedrag dat onacceptabel is voor haar familie. Het geweld en de druk kunnen na verloop van tijd ook afnemen als de familie tevreden is over hoe een meisje zich aanpast aan de normen en waarden. Over het algemeen geldt: wanneer een meisje haar puberteit bereikt, nemen de druk en het geweld toe. Het komt overigens ook voor dat een vrouw nooit lichamelijk geweld heeft ervaren, maar ineens vermoord wordt na één (vermeende) 'misstap' waarover geroddeld wordt in de gemeenschap.

Eergerelateerd geweld is dus geen statisch gegeven. Er is veel kennis voor nodig om te kunnen inschatten wáár in het spectrum van eergerelateerd geweld de bedreigde persoon zich bevindt.

4.1 Cijfers

Er zijn geen landelijke cijfers over eergerelateerd geweld en eermoord beschikbaar, omdat geweld en moorden met een 'eer-achtergrond' niet als zodanig worden geregistreerd. Zoals eerder vermeld, verrichtte de Federatie Opvang in januari 2005 een quickscan naar het aantal vrouwen in de opvang dat met de dood wordt bedreigd. Deze uitkomst –100 vrouwen– geeft echter nog geen goed inzicht, want het betrof niet alleen dreiging met 'eer'moord. De Vrouwenopvang onderzoekt momenteel hoe zij eergerelateerd geweld kan opnemen in de cliëntregistratie.

Het ontbreken van cijfers is een manco, omdat daarmee jarenlang de omvang van de problematiek onzichtbaar bleef en specifieke beleidsmaatregelen niet nodig werden geacht. Sinds 2003 wordt hier anders over gedacht. Op aandringen van parlementsleden besloot de minister van Justitie in twee politieregio's een pilot uit te voeren, om een overdraagbaar registratiesysteem te ontwikkelen. De eerste resultaten zijn in juni 2005 aan de Tweede Kamer gepresenteerd. De cijfers waren hoger dan verwacht. De helpdesk bleek in de periode oktober 2004-maart 2005 79 zaken te hebben behandeld, waarbij familie-eer een mogelijke belangrijke rol speelde. In 11 gevallen betrof het zaken met een dodelijke afloop. In 26 zaken is geweld gebruikt en in 30 zaken zijn mensen bedreigd met fysiek geweld of psychisch onder druk gezet.

4.2 Eermoorden

Het is onduidelijk hoeveel moorden in Nederland daadwerkelijk vanwege eer worden gepleegd. Bij een deel van de moorden zal politie en justitie geen link met eerwraak leggen, maar de moord scharen onder huiselijk geweld (of bestempelen als een ordinaire caféruzie wanneer een man het slachtoffer is). Daarnaast worden zelfmoorden niet gauw als mogelijke 'eermoord' beschouwd. Dit terwijl het wel voorkomt, dat meisjes en vrouwen zichzelf vermoorden om de eer te zuiveren, al dan niet daartoe aangezet door familie. Onder allochtone meisjes is het aantal zelfmoordpogingen drie tot vier keer hoger dan onder hun autochtone leeftijdgenoten. Met name bij Hindoestaanse meisjes liggen hieraan vaak kwesties rond eerbaarheid ten grondslag, zo bleek uit een onderzoek dat de Haagse GGD onlangs uitvoerde (Betty Salverda, 2004).

In Nederland worden jaarlijks 70 tot 80 vrouwen vermoord door hun (ex-)partner. Het aantal jaarlijkse gevallen van kindermishandeling met een dodelijke afloop is 60 tot 70. Welke percentages daarvan 'eermoord' betreffen, is niet bekend.

4.3 Geestelijk en lichamelijk geweld

Hoeveel meisjes en vrouwen lijden onder eengerelateerd geweld (dat wil zeggen: geweld anders dan moord) is niet duidelijk, maar signalen wijzen erop dat het een grote groep binnen de traditionele gezinnen betreft. Wanneer meisjes en vrouwen de regels (dreigen te) overtreden, worden zij niet zelden geconfronteerd met geweld. Geestelijk geweld zoals vernedering en emotionele verwaarlozing, bedoeld om meisjes in een keurslijf te dwingen, lijken vrij algemeen verspreid. Velen hebben ook te maken met lichamelijk geweld, bijvoorbeeld als sanctie nadat ze te laat zijn thuisgekomen.

De populatie in de vrouwenopvanghuizen bestaat de laatste jaren uit meer dan 60% allochtone vrouwen, merendeels gevlucht voor geweld door echtgenoot en/of familie. In een onderzoek naar het voorkomen van huiselijk geweld onder de vier grootste migrantengemeenschappen, meldt 25% van de respondenten slachtoffer te zijn (geweest). De onderzoekers vermoeden echter een onderrapportage (Tom van Dijk et al; Intomart, 2002).

Een onderscheid tussen huiselijk- en eengerelateerd geweld valt niet altijd eenduidig te maken. Wanneer een voorheen 'eervolle' vrouw vanwege huiselijk geweld wegvlucht, is ineens haar 'eer' in het geding en kan zij met eermoord worden bedreigd. De toename van het aantal allochtone cliënten in de vrouwenopvang kan duiden op een toename van huiselijk- en eengerelateerd geweld. Het kan ook een teken zijn dat deze groep meer emancipeert, eerder de stap zet om te vluchten en makkelijker de weg naar de opvang vindt.

4.4 Strengere controle en restricties

Bij veel vrouwen en meisjes in traditionele, patriarchale migrantengemeenschappen kun je spreken van 'stil leed'. De controle door man of familie kan een grote omvang aannemen, wanneer alles in het werk wordt gesteld om de kuisheid te beschermen. Deze controle kan er op verschillende manieren uitzien. Vrouwen mogen bijvoorbeeld geen contact hebben met mannen die niet tot de familie behoren, zeker wanneer daarbij geen toezicht is. Zij worden hiermee beperkt in hun bewegingsvrijheid en hun ont-plooiingsmogelijkheden.

Meisjes mogen bijvoorbeeld niet naar school, dan wel meedoen aan buitenschoolse activiteiten. Of ze dienen na schooltijd direct naar huis te komen; de ouders weten exact de roostertijden. Op school worden zij in de gaten gehouden door hun broers of neven die op dezelfde school zitten. Daarnaast moeten ze thuis vaak allerlei huishoudelijk werk doen en op jongere kinderen passen. Tijd voor huiswerk en ontspanning is er weinig. Sommige meisjes mogen niet de kleren dragen die ze willen en/of geen make-up gebruiken, of worden gedwongen om een hoofddoek te dragen.

Soms uiten meisjes hun problemen middels anorexia en andere vormen van zelfdestructie, zoals automutilatie en zelfmoord(pogingen). Twee publicaties geven een goed inzicht in het leven en de problemen van meisjes en jonge vrouwen in traditionele migrantengezinnen: 'Als niemand luistert: verhalen van allochtone meisjes op een zwarte school' (Hans Krikke, 2003) en 'Ik bepaal mijn eigen lot: Turkse meisjes in conflictsituaties' (Ibrahim Yerden, 2001). Beide boeken beschrijven tevens manieren waarop meisjes mogelijkheden zoeken (en soms vinden) om een eigen (uit)weg te vinden.

Volwassen vrouwen lijden ook onder strenge controle en restricties door man en familie. Tegelijkertijd passen zij de strenge controle en beperkingen toe op hun eigen dochters. Ook jongens kennen soms restricties, bijvoorbeeld in het omgaan met vriendinnen of van hun eigen keuze, of te worden gedwongen hun zus te controleren.

4.5 Gedwongen huwelijken

Een andere dimensie van eegerelateerd geweld bestaat uit gedwongen huwelijken. Gedwongen huwelijken druisen in tegen de universele mensenrechten (zoals het recht op vrije partnerkeuze). Meisjes (en jongens) worden, vaak al op jonge leeftijd, beloofd aan een andere familie, bijvoorbeeld om financiële redenen. Eenmaal de huwbare leeftijd bereikt, worden zij gedwongen om in het gearrangeerde huwelijk te stappen. Het niet nakomen van de afspraak, betekent een grove eerschending en kan een reden voor eermoord zijn.

De basisgedachte achter gearrangeerde huwelijken is, dat de vrouw het bezit is van de vader of de man. Regelmatig komt de huwelijkspartner uit het herkomstland. Tijdens schoolvakanties worden meisjes (en soms ook jongens) onverwacht gedwongen tot een huwelijk. Van de 20.000 huwelijksmigranten die jaarlijks naar Nederland komen, zijn 9.000 uit Turkije of Marokko afkomstig. Van de Turkse huwelijksmigranten is 57,5% vrouw, van de Marokkaanse huwelijksmigranten 50,4%.² De Nederlandse overheid stelt meer beperkingen aan de huwelijksimmigratie, zoals een leeftijds- en inkomensgrens, maar weet gedwongen huwelijken met een partner uit het herkomstland daarmee niet te voorkomen.

Ook andere motieven dan de 'handelswaargedachte' leiden tot een gedwongen huwelijk. Zo kan het voor de ouders een 'last' minder zijn, wanneer zij de bescherming van de eer van een meisje kunnen overdragen aan een echtgenoot. Zeker wanneer het meisje zich nogal vrij bewoog en daardoor het risico van eerschending liep. Een huwelijk betekent dat ze 'veilig' opgeborgen wordt. Soms wordt een meisje –wiens reputatie al geschonden is–, uitgehuwelijkt aan een mindere partij, zoals een armlastige kandidaat, neef of oude gehandicapte man. Een slachtoffer van een verkrachting wordt soms uitgehuwelijkt aan de dader om daarmee de familie-eer te zuiveren.

² Cijfers van E-Quality (Factsheet: zelfstandig verblijfsrecht anno 2005; www.e-quality.nl)

5. Overheidsbeleid

Veel Nederlandse parlementsleden maakten zich na de publiciteit rond een aantal eermoorden zorgen: is er voldoende opvang en veiligheid te realiseren voor de met eermoord bedreigde vrouwen en meisjes? Tevens vroegen zij zich af, of de wetgeving dient te worden aangepast en de strafmaat voor eerwraak te worden verhoogd. Daarnaast wilden zij concrete maatregelen om eerwraak aan te pakken.

In Nederland zijn verschillende ministeries verantwoordelijk voor het beleid op het gebied van de aanpak van eerwraak. De minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie heeft hierin een coördinerende rol. De problematiek van eegerelateerd geweld heeft raakvlakken met het overheidsbeleid rond de aanpak van huiselijk geweld, en met het emancipatiebeleid gericht op allochtone vrouwen.

5.1 Strafwetgeving

Alvorens een opsomming te geven van een aantal overheidsmaatregelen inzake de aanpak van eerwraak, volgt eerst een korte beschrijving van de wettelijke kaders van de strafwet. De informatie is overgenomen uit de Beleidsbrief van het ministerie van Justitie aan de Tweede Kamer (3 maart 2005).

- Eegerelateerd geweld en eermoord worden gewoonlijk gezien als wederrechtelijke vrijheidsberoving of zware mishandeling en als levensdelicten. Is een zuster of dochter het slachtoffer, dan geldt dit als een strafverzwarende omstandigheid en wordt de maximale gevangenisstraf met een derde verhoogd. Er kan reeds strafrechtelijk worden opgetreden op het moment dat iemand met geweld of moord bedreigd wordt (artikel 285 Sr). Er kan op dat moment voorlopige hechtenis worden opgelegd.
- Het Nederlandse recht biedt in principe voldoende mogelijkheden voor strafvervolgging van medeplegers, voor het 'doen plegen, uitlokken en voorbereiden van ernstige misdrijven', maar ook voor het 'opzettelijk gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaffen tot het plegen van het misdrijf'. Uitlokkers en medeplegers riskeren dezelfde straf als de pleger; in geval van moord betekent dit levenslang. Ook familieleden die bijvoorbeeld alleen maar van belang zijnde inlichtingen of middelen hebben verschaft, kunnen als medeplichtigen worden vervolgd (maximaal 15 jaar cel).
- Bij verdenking van delicten als mishandeling en moord (en van bedreiging hiermee), kunnen verdachten worden aangehouden en in verzekering worden gesteld. In deze gevallen kunnen bijzondere opsporingsmethoden worden toegepast, zoals stelselmatige observatie, het stelselmatig inwinnen van informatie bij derden en het afluisteren van (telefoon)gesprekken.

Mede op verzoek van de Tweede Kamer zijn door de overheid in het najaar van 2004 onder andere de onderstaande zaken in gang gezet (informatie uit de Beleidsbrieven van 1 november 2004 en 3 maart 2005).

5.2 Opsporing en vervolging

- In de politieregio's Haaglanden en Zuid-Holland Zuid worden vanaf najaar 2004 pilots uitgevoerd om een registratie van eerwraak-incidenten op te zetten en een overdraagbare politieaanpak te ontwikkelen. Bij de aanpak van eerwraak zal daarnaast aandacht zijn voor bescherming, opsporing en vervolging.

- In een eerste reactie op een motie om bij 'geweld achter de voordeur' registratie op herkomst mogelijk te maken, heeft de minister van Justitie het volgende aangegeven: dit is mogelijk op grond van de Wet Politieregisters, indien het onvermijdelijk is voor het doel van registratie. De minister heeft zich bereid verklaard om in overleg met de politie na te gaan of bij de registratie van gevallen van huiselijk geweld, tevens registratie van het herkomstland van plegger en slachtoffer en hun (groot)ouders kan plaatsvinden.
- De Kamer vond dat meer juridische ruimte nodig was om familieleden te kunnen berechten, die bij de besluitvorming over en de voorbereiding tot eermoord betrokken zijn. Over een mogelijke noodzaak tot verruiming van het Wetboek van Strafrecht wordt nog nagedacht (zie voor informatie over de strafwetgeving paragraaf 10.1).
- De Kamer achtte het eveneens noodzakelijk, dat de politie familieleden op het politiebureau kan oproepen voor een gesprek. Dit kan volgens het ministerie nu al wanneer de politie nog geen concrete verdenking van eerwraak heeft, maar er wel sprake is van een dreiging of risico. Het ministerie van Justitie heeft toegezegd de politie te stimuleren van deze bevoegdheden gebruik te maken. De familie is overigens niet verplicht te komen, maar van een oproep kan al een signaal uit gaan. Het ministerie vraagt zich af of de plicht om te komen, los van verdere strafrechtelijke bevoegdheden, veel zou toevoegen.
- Maart 2005 heeft het ministerie een brief naar de Tweede Kamer gestuurd met daarin een uiteenzetting van de bevoegdheden van de politie in de preventieve sfeer, en van de wijze waarop het ministerie het gebruik van deze bevoegdheden wil bevorderen.
- Juni 2005 ging een brief naar de Kamer over de uitkomsten van het onderzoek naar twintig casussen waarin sprake was van eengerelateerd geweld en eermoord. Dit onderzoek in opdracht van het ministerie, uitgevoerd door het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, is bedoeld als basis om een analyse te maken van de aanpak van politie en justitie. Het onderzoeksrapport van het COT, 'Ernstig eengerelateerd geweld: een casusonderzoek', werd meegezonden als bijlage.

5.3 Opvang en bescherming

- De staatssecretaris van VWS laat nagaan hoe de veiligheid in de vrouwenopvang vergroot kan worden. Gedacht wordt aan bindende afspraken tussen politie en hulpverlening en de bescherming van adressen, cliënten en personeel. (2004)
- Daarnaast zijn door het kabinet 'safe houses' pilots ingesteld. Safe houses zijn geheime particuliere opvangadressen waar vrouwen met een groot veiligheidsrisico extra bescherming kunnen vinden. De pilots zijn met de Federatie Opvang en de VNG uitgewerkt. Er zijn inmiddels 15 safe houses.
- Het kabinet stelt vanaf 2003 tot 2007 een bedrag van vier miljoen euro beschikbaar voor structurele uitbreiding van de vrouwenopvang. Daarnaast zijn extra middelen beschikbaar om de instroomprocessen in de vrouwenopvang te verbeteren.
- Het kabinet wil tevens stimuleren dat alle ketenpartners in de aanpak van huiselijk geweld (politie, OM, maatschappelijk werk, vrouwenopvang) over voldoende deskundigheid beschikken als het gaat om huiselijk geweld en cultuurgerelateerde vormen van geweld onder etnische minderheden. Men denkt aan een helpdesk voor beroepsgroepen en organisaties, die kennis verschaft, bundelt en vergroot.
- De minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie verstrekte een subsidie aan FORUM (instituut voor multiculturele ontwikkeling) om vier interventieteams op te zetten. De teams kunnen onderzoek, advisering en overleg bieden bij problemen op

lokaal niveau waarbij etniciteit en geweld een rol spelen. Een van de teams richt zich op het thema 'Relationele Druk en Geweld'. De teams gingen najaar 2004 van start voor een periode van twee jaar.

- De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) financiert het ondersteuningsprogramma Aanpak Huiselijk Geweld. Gemeenten die beleid willen opzetten of verbeteren voor het bestrijden en voorkomen van huiselijk geweld, krijgen een bij hun situatie aansluitende vorm van ondersteuning van het SGBO en TransAct. In veel gemeenten speelt de vrouwenopvang een centrale rol en is hierbij een belangrijke partner.
- Illegale vrouwen in de opvang, die veelal de eigen bijdrage niet kunnen betalen, wordt een uitkering verstrekt, waarbij de verblijfsstatus van de vrouwen niet van belang is.

5.4 Bespreekbaar maken

- De landelijke overheid financiert verschillende projecten rond het bespreekbaar maken van huiselijk geweld onder allochtonen, waaronder ook 'eengerelateerd geweld' valt. TransAct en FORUM kregen een subsidie om samen met (zelf)organisaties van allochtonen een samenhangend plan te ontwikkelen. Voor de uitvoering van dit project 'Praten doet geen pijn' is een subsidie verleend voor 2003 en 2004.
- Binnen het nieuwe inburgeringstelsel voor nieuwkomers zal aandacht zijn voor oriëntatie op de Nederlandse samenleving. In de examenprogramma's 'Kennis Nederlandse Samenleving' zal onder meer aandacht worden besteed aan man-vrouw verhoudingen. Op eigen initiatief van een opleidingsinstelling of een docent kan het onderwerp huiselijk geweld en eerwraak het onderwerp van een les vormen.
- Het emancipatiesubsidiebudget 2004 heeft onder de noemer 'rechten en veiligheid' op jaarbasis circa anderhalf miljoen euro beschikbaar gesteld voor projecten om kennis over rechten van en veiligheid onder allochtone vrouwen te vergroten. Onderwerpen waarop een taboe rust, zoals uithuwelijking en eerwraak, dienen in eigen kring bespreekbaar te worden.

5.5 Immigratiebeleid

- De positie van mishandelde vrouwen met een afhankelijke verblijfsstatus is verbeterd: getrouwde vrouwen die nog geen drie jaar in Nederland hebben gewoond met hun echtgenoot of partner, hebben recht op een onafhankelijke verblijfsstatus wanneer zij kunnen aantonen slachtoffer te zijn van (seksueel) geweld binnen de relatie.
- Het Nederlandse asielrecht bleek in een aantal casussen geen asielmogelijkheden te bieden voor vrouwen die in hun herkomstland met eermoord worden bedreigd. Zij werden alsnog teruggestuurd, of vroegen (met succes) asiel aan in Duitsland. De reactie van het ministerie van Justitie luidt, dat zij geen inzicht kan geven: "..... aan hoeveel vreemdelingen de laatste jaren een verblijfsvergunning (asiel) is verleend vanwege eerwraak. Artikel 29, lid 1 van de Vreemdelingenwet 2000, ziet toe op de groep asielzoekers die aannemelijk hebben gemaakt bij terugkeer naar het land van herkomst het slachtoffer te worden van een schending van artikel 3 EVRM. Eerwraak wordt onder de b-grond geschaard" (Beleidsbrief 3 maart 2005).
- De huwelijksimmigratie wordt aan strengere voorwaarden gebonden, zoals een leeftijdsgrens van 21 jaar voor de 'importbruid of -bruidegom', en een inkomenseis voor de ontvangende partner van ten minste 120% van het minimumloon.

6. Opvang en hulpverlening

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de ontwikkelingen in de opvang en hulpverlening in Nederland. Bij TransAct is met name de situatie bij de vrouwenopvang, de kinderbescherming en een aantal migrantenvrouwenhulporganisaties bekend.

6.1 Algemeen overzicht

TransAct heeft de indruk, dat sinds 2003 het bewustzijn in hulpverleningsland is toegenomen over het feit dat adequate hulpverlening en bescherming nodig is voor vrouwen en meisjes die worden bedreigd met eermoord. Een aantal organisaties trof nieuwe maatregelen en ontwikkelde initiatieven om de eigen deskundigheid te vergroten (bijvoorbeeld de conferentie 'Eerwraak', georganiseerd door Vrouwenopvang Overijssel en Federatie Opvang, in mei 2004).

Er is nog een lange weg te gaan. Van alle respondenten die in 2004 meewerkten aan de interviews voor dit bronnenboek, kreeg TransAct dezelfde signalen: de ambulante hulpverlening is niet 24 uur per dag bereikbaar en reageert bovendien niet voldoende adequaat op hulpvragen van cliënten die worden bedreigd met eermoord. Tevens is er te weinig plaats in de vrouwenopvang. Een van de oorzaken die respondenten telkens aanwijzen, is het structurele geldgebrek bij hulpverleningsinstellingen. Daardoor zijn te weinig hulpverleners beschikbaar, terwijl de zwaarte van de problematiek toeneemt. Er is tevens geen geld beschikbaar om medewerkers goed te scholen in alle (nieuwe) maatschappelijke vraagstukken waarmee zij worden geconfronteerd en waarop zij een antwoord moeten vinden, zoals de eerwraakproblematiek.

6.2 Bestaand aanbod

Onderstaande biedt een korte schets van het aanbod van een aantal hulporganisaties. De meeste van deze organisaties zijn niet specifiek op eerwraak gericht, maar op de aanpak van huiselijk geweld.

Regionale netwerken aanpak huiselijk geweld

- In Nederland functioneren op stedelijk of regionaal niveau netwerken of Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld, die werken vanuit een 'ketenaanpak'. In de netwerken en steunpunten zijn ten minste de volgende organisaties vertegenwoordigd: politie, Openbaar Ministerie, vrouwenopvang, reclassering, maatschappelijk werk, geestelijke gezondheidszorg, Raad voor de Kinderbescherming en jeugdhulpverlening. De samenwerking vindt plaats op basis van convenanten. Men werkt vanuit het principe dat aan zowel het slachtoffer als de dader en eventuele kinderen hulp geboden wordt.
- Bij zaken rond eergerelateerd geweld of dreiging met eermoord kunnen dergelijke netwerken eveneens een rol spelen. In netwerkverband weten politie, justitie en vrouwenopvang elkaar snel te vinden, en netwerken kunnen in principe snel de hulpverlening mobiliseren en een plan van aanpak van de grond tillen.

Vrouwenopvang

- Verspreid over Nederland zijn vele vrouwenopvanghuizen, waar in totaal 2.500 vrouwen (met hun kinderen) anoniem kunnen verblijven. Een deel van de voorzieningen heeft een geheim adres. Het aantal opvangplaatsen blijkt echter te laag.

Uit onderzoek van het Trimbos Instituut naar de instroom³ blijkt dat er vaak “nee” moet worden verkocht aan hulpzoekenden. Het kabinet geeft vanaf 2003 structureel vier miljoen euro extra voor de uitbreiding van de opvangvoorzieningen voor vrouwen die groot gevaar lopen, bijvoorbeeld vanwege dreiging met eermoord.

- De meeste cliënten van de vrouwenopvang zoeken hulp na (dreiging met) huiselijk geweld. Hoeveel van de allochtone cliënten daarbij ook met eermoord worden bedreigd, is niet bekend. De laatste jaren kent de vrouwenopvang een toename van bewoonsters met een allochtone achtergrond: meer dan 60% van het totaal. Dit percentage staat in geen verhouding tot het aandeel allochtonen in de Nederlandse bevolking (nog geen 15%). Deze cijfers kunnen erop wijzen dat bedreigde Nederlandse vrouwen vaker andere opvangmogelijkheden buiten de vrouwenopvang tot hun beschikking hebben. De cijfers lijken ook te wijzen op een emancipatie van allochtone vrouwen: zij stappen eerder uit een slechte situatie en kennen de weg naar de vrouwenopvang.
- De vrouwenopvang is vaak geneigd om vrouwen die geen (zelfstandige) verblijfsvergunning hebben, niet op te nemen, omdat zij veelal niet in staat zijn om een eigen bijdrage te betalen. Men is eveneens beducht voor de complexiteit en intensiteit van de problematiek. De Federatie Opvang, de landelijke koepel voor maatschappelijke opvang (waaronder de vrouwenopvang), werkt aan een handleiding over de omgang met deze problematiek. Zij denkt daarmee de mogelijkheden voor deze groep cliënten te verbeteren.
- De Federatie is tevens bezig om de intakeprocedure te verbeteren, om zodoende sneller eerwraakkwesties te kunnen traceren. Daarnaast wordt gewerkt aan een risicotaxatie-instrument om snel een juiste inschatting van het gevaar te kunnen maken.
- Na de eermoorden op vrouwen die in de vrouwenopvang verbleven, is de vraag gerezen of deze voorzieningen voldoende bescherming kunnen bieden. De vrouwenopvang is zich ervan bewust geworden dat zij meer beschermingsmaatregelen dient te treffen, en deels andere hulp moet bieden dan bij huiselijk geweld. Men is bezig met het ontwikkelen van een veiligheidsbeleid. Samenwerking met de politie is onontbeerlijk. Voorwaarde is dat de politie meldingen vanuit de vrouwenopvang serieus neemt, en direct en adequaat optreedt.
- Voor sommige vrouwen is een verblijf in de vrouwenopvang niet veilig, ook al heeft de instelling een geheim adres. Soms gaan echtgenoten en/of familie zeer gericht op zoek en blijken een vrouw vaak toch te kunnen vinden. Instanties als de gemeente, verzekeringsmaatschappijen en banken springen niet zorgvuldig met geheimhouding van cliëntgegevens om en vormen zo een ‘lek’ naar de familie. Ook de vrouwen zelf kunnen het geheime adres prijsgeven, bijvoorbeeld wanneer ze het na thuiskomst doorgeven aan andere vrouwen die hulp zoeken. Om betere bescherming te bieden, zijn zoals eerder vermeld een vijftiental particuliere ‘safe houses’ ingericht als een soort onderduikadressen.

Allochtone Vrouwentelefoon

- Het bieden van anonieme hulp blijkt vaak essentieel. In Nederland draaien een drietal Allochtone Vrouwentelefoons, waar vrouwen in hun eigen taal terecht kunnen met hun verhaal en vragen. De Allochtone Vrouwentelefoon Oost-Nederland heeft een gratis nummer, dat achteraf niet te traceren valt op het toestel waarmee gebeld is. De vrijwilligsters spreken ongeveer tien verschillende talen. Na de moord op Zarife, afkomstig uit Oost-Nederland, kreeg deze telefoondienst opvallend meer telefoon-

³ Trimbos Instituut: ‘Vrouwenopvang moet vaak nee verkopen’ (2004) en ‘Hoge drempels bij vrouwenopvang’ (2004)

tjes van vrouwen en meisjes. Vele vertelden in een vergelijkbare situatie te verkeren als Zarife.

Veel vrouwen blijken zeer geïsoleerd te leven, de taal niet te spreken en depressief te zijn. Vaak weten ze niet hoe ze een moeilijke situatie moeten ontvluchten of aanpakken. Indien gewenst biedt de Vrouwentelefoon een meisje of vrouw thuis ondersteuningsgesprekken, om samen te bekijken welke hulp verder nodig of wenselijk is.

Jeugdhulpverlening

- Professionals en omstanders kunnen (anoniem) melding doen van (vermoedens van) kindermishandeling bij de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK). Het AMK-bureau verricht nader onderzoek en kan hulpverlening voor het gezin in gang zetten. De hulpverlening aan kinderen wordt uitgevoerd door Bureau Jeugdzorg. De Raad voor de Kinderbescherming wordt ingeschakeld als sprake is van bedreiging voor de kinderen. De Raad doet onderzoek, zoekt en verwijst naar adequate hulp en opvang, of vraagt een maatregel aan de Kinderrechter. Hieronder volgen enkele voorbeelden van de rol van de Raad bij eerwraakzaken.
 - Meisjes die wegvluchten omdat ze worden gedwongen tot een huwelijk, krijgen onderdak op een geheim adres. Met toestemming van de Kinderrechter wordt de ouders niet verteld waar ze is. Deze verleent tevens een 'voorlopige ondertoezichtstelling (OTS) met een beschikking uithuisplaatsing'. Daarna kan de gezinsvoogdij-instelling hulpbronnen inschakelen. De Raad geeft de ouders informatie over deze handelwijze. Soms lukt het om de zaak tussen ouders en dochter te sussen, maar of dat (op termijn) ook goed afloopt voor zo'n meisje, is vaak niet duidelijk. Als het meisje meerderjarig is, heeft de Kinderbescherming geen bemoeienis meer met haar.
 - Wanneer de vader zijn vrouw (ofwel de moeder van de kinderen) vermoordt, vraagt de Raad de Kinderrechter om een juridische maatregel. De voorlopige voogdij wordt opgedragen aan een voogdij-instelling, om het gezag over en het belang van de kinderen en hun verblijfplaats nog dezelfde dag veilig te stellen. Vervolgens stelt de Raad een onderzoek in naar het voor de kinderen beste vervolg. De kans bestaat dat de familie (meestal van vaderskant) de kinderen blijft volgen en wellicht ontvoert.

6.3 Gewenste/noodzakelijke hulp

Eergerelateerd geweld en eermoord is binnen de hulpverlening een relatief onbekend fenomeen. Het verdient daarom dringend aanbeveling, dat instellingen in de verschillende hulpverleningssectoren prioriteit geven aan deskundigheidsbevordering op dit terrein voor intakemedewerkers en hulpverleners.

Daarnaast zijn verschillende suggesties te geven voor verbetering en uitbreiding van de hulpverlening. Onderstaande suggesties zijn deels gebaseerd op interviews met respondenten, en deels op bevindingen van TransAct.

Vrouwen en meisjes

- Meisjes en vrouwen die wegvluchten uit hun familie kunnen vaak niet meer terug, of pas na lange tijd. Meestal hebben zij geen sociaal netwerk buiten de familie, omdat zij zo lang geïsoleerd hebben geleefd. Een deel van hen spreekt nauwelijks Nederlands en vaak hebben deze vrouwen geen eigen inkomen, geen eigen huis, enzovoorts. De hulpverlening zou hun voor langere tijd begeleiding moeten bieden bij het opbouwen van een eigen leven en netwerk, en bij het ontwikkelen van meer assertiviteit en onafhankelijkheid van de familie.

- De regionale Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld zouden wellicht 'en Eerwraak' aan hun naam moeten toevoegen. Het expliciet benoemen van deze problematiek stimuleert bedreigde vrouwen en omstanders hulp te vragen. Wel dient bij de 'frontoffice' en 'backoffice' de nodige expertise aanwezig te zijn, alvorens via een campagne bekendheid aan de naamswijziging wordt gegeven.
- Er dienen meerdere plekken te zijn waar slachtoffers van eengerelateerd geweld anoniem hulp en advies kunnen vragen. De vertrouwenspersonen (bijvoorbeeld op scholen) dienen bij voorkeur van allochtone afkomst te zijn, en elke keer 'op maat' met de cliënt te onderzoeken welke aanpak het meest geëigend is. Bijvoorbeeld door eerst te kijken naar oplossingen binnen het familiesysteem en daarin een bemiddelende rol spelen, dan wel andere bemiddelaars in te schakelen.

Mannen en jongens

- Er zal tevens opvang dienen te zijn voor jongens en mannen die bedreigd worden met eerwraak, bijvoorbeeld omdat ze homoseksueel zijn, of omdat ze een relatie hebben die afgekeurd wordt door de familie van het meisje. Daarnaast hebben jongens die een gedwongen huwelijk proberen te ontvluchten bescherming en steun nodig. Het is onduidelijk waar deze mannen nu terechtkomen of terechtkunnen voor hulp.
- Tevens dient een vorm van steun te komen voor jongens en mannen die uit de traditionele rol willen stappen en niet (langer) mee willen doen aan het controleren van hun vrouw, moeder, dochter of zuster. Mannen die weigeren de taak op zich te nemen om de eer te zuiveren door een moord te plegen, worden niet zelden zelf bedreigd met de dood.

Jeugdhulpverlening

- De jeugdhulpverlening dient meer oog te krijgen voor kinderen binnen traditionele gezinnen die mogelijk lijden onder eengerelateerd geweld. Zij dient op korte termijn een adequate aanpak bij eerwraakzaken te ontwikkelen. Daarnaast dienen er meer opvangplaatsen 'op maat' te komen voor islamitische meisjes die op een geheim adres moeten vertoeven. Noodgedwongen worden jongeren die thuis worden mishandeld nu soms opgenomen in jeugdstrafinrichtingen (zie Van der Vlugt e.a., 'Verkeerde afslag?', 2005).
- Vrouwenopvang Fryslân kreeg vanaf eind 2004 bij haar opvangvoorziening voor jeugdprostituees, 'Asja', meerdere verzoeken om meisjes op te vangen die werden bedreigd met eengerelateerd geweld en moord. De voorziening wil daarom specifiek voor deze doelgroep een huis oprichten, waar meer pedagogische begeleiding kan worden geboden dan in de reguliere vrouwenopvang. Zij zoekt momenteel naar financieringsbronnen.

Multiculturalisatie

- Veel allochtonen komen niet bij de hulpverlening terecht, of haken vroegtijdig af. Er liggen barrières op het gebied van taal en cultuur. Multicultureel personeelsbeleid en deskundigheidsbevordering in het werken met allochtone cliënten dient bij hulpverleningsinstellingen daarom prioriteit te krijgen.
- Hulpverleningsinstellingen moeten daarnaast meer contact onderhouden met allochtone (zelf)organisaties en allochtone deskundigen, om beter geïnformeerd te blijven over wat speelt binnen de diverse gemeenschappen. Ze dienen een aantal gezaghebbende personen binnen de verschillende gemeenschappen te kennen, die een rol kunnen spelen als adviseur en eventueel bemiddelaar. In dat laatste geval geldt uiteraard dat zeer omzichtig, en pas na uitdrukkelijke toestemming van de cliënt, moet worden opgetreden.

7. Preventie

7.1 Bestaand aanbod

Sinds 2003 zijn verschillende initiatieven genomen op het gebied van voorlichting over eerwraak. De bestaande voorlichting over huiselijk geweld onder allochtone groepen is uitgebreid met het thema eengerelateerd geweld. Tegelijkertijd probeert de politie haar mogelijkheden en bevoegdheden op het gebied van preventie in concrete zaken adequater aan te wenden. Een voorbeeld daarvan staat beschreven onder 'Bescherming en bemiddeling'.

Paragrafen 7.1.1, 7.1.2 en 7.1.3 schetsen een beeld van de diverse activiteiten in Nederland, uitgesplitst naar de korte- en lange termijn.

7.1.1 Acute situaties

Bescherming en bemiddeling

- In acute situaties waarbij er een dreiging is van eermoord, kan moord vaak worden voorkomen door bemiddeling. Bijvoorbeeld als een bedreigde vrouw naar de politie, de vrouwenopvang of een migrantenvrouwenorganisatie gaat. Laatstgenoemde organisaties dienen meteen de politie erbij te betrekken, zodat bescherming kan worden geboden en de (potentiële) daders worden opgespoord. Het organiseren van bemiddeling dient omzichtig te gebeuren. Vaak lukt het met hulp van de politie of door de inzet van gezaghebbende familieleden of gemeenschapsleden (bijvoorbeeld een imam), om tot een 'vreedzame oplossing' te komen, zoals uithuwelijking of verstoting. Daarmee kan moord worden voorkomen en is toch de familie-eer gezuiverd. Het is uiteraard zeer essentieel, dat het slachtoffer een belangrijke stem heeft in wie wordt aangezocht als bemiddelaar. Zij moet deze persoon vertrouwen. Tevens dient zij (voor zover mogelijk in deze omstandigheden) achter de gevonden 'oplossing' te staan.
- De Raad voor de Kinderbescherming kan een onderzoek instellen bij dreiging met eermoord op een minderjarige, dan wel dreiging met ontvoering of geweld en na een vlucht om een gedwongen huwelijk te ontlopen. Het kind wordt op een veilige plek ondergebracht en de Kinderrechter spreekt een 'Voorlopige Ondertoezichtstelling' uit. Op dat moment worden de ouders pas in kennis gesteld. Soms wordt de politie om assistentie gevraagd om –in burger– mee te gaan naar dit gesprek.

Optreden naar potentiële daders en families

- Wanneer er signalen zijn, dat een familie overweegt om een moord te plegen om de familie-eer te zuiveren, werkt het soms preventief wanneer het gezag (zijnde de politie) laat weten dat zij op de hoogte is van deze plannen. Eventueel kan zij de familie naar het bureau roepen. Zij dient daarbij duidelijk aan te geven, dat moord gepleegd uit eermotieven een misdrijf is dat zwaar zal worden bestraft. Het is belangrijk om te laten weten dat de politie de familie in de gaten blijft houden en ingrijpt zodra een verdacht of strafbaar feit plaatsvindt.

Consultatiemogelijkheden

- Professionals die in hun werk te maken krijgen met zaken waarbij eengerelateerd geweld een rol speelt, kunnen consult en advies vragen bij een aantal experts en bij het Interventieteam Relationele Druk en Geweld van FORUM (zie bijlage 1 voor adressen).

- Het Interventieteam Relationale Druk en Geweld, bereikbaar via FORUM, kan onderzoek, advisering en overleg leveren bij problemen op lokaal niveau waarbij etniciteit en geweld een rol spelen. Men kan er onder andere terecht met kwesties rond huiselijk geweld en eerwraak. Het multi-etnisch samengestelde team speelt voornamelijk een intermediaire rol, maar kan in bepaalde situaties ook zelf korte interventies plegen.
- De landelijke werkgroep 'Interculturalisatie' van de Raad voor de Kinderbescherming wil de deskundigheid onder medewerkers over etnische groepen vergroten, om meer adequaat te kunnen handelen. De werkgroep stelt een lijst samen van deskundigen voor consultatie in zaken rond eengerelateerd geweld.

7.1.2 Voorlichting en bespreekbaar maken

In Nederland hebben diverse non-gouvernementele organisaties initiatieven ontwikkeld om huiselijk geweld bespreekbaar te maken. Vaak zijn deze geïnitieerd of gecoördineerd door TransAct. Twee van deze samenwerkingsprojecten zijn 'Mozaïek' en 'Praten doet geen pijn'. Onder invloed van het maatschappelijk debat over eerwraak, en omdat de overheid als financier van veel projecten daar soms expliciet om vraagt, wordt eengerelateerd geweld in meer of mindere mate meegenomen.

Daarnaast ontplooit een aantal islamitische organisaties projecten of activiteiten om huiselijk geweld en eerwraak aan de orde te stellen. Zo organiseerde de Islamitische Universiteit Rotterdam (samen met onder meer TransAct) in mei 2004 het congres 'Eerwraak is te voorkomen!'. De sprekers kwamen uit wetenschappelijke- en maatschappelijke hoek. Het congres was bedoeld om wegen te wijzen voor het vinden van oplossingen in 'huwelijks- en verhoudingsproblematieken', en duidelijk te maken dat de islam eerwraak niet toestaat. Het verslag is te vinden op www.islamicuniversity.nl. Zie bijlage 1 voor een overzicht van organisaties en hun voorlichtingsaanbod.

Het project 'Aan de grenzen', onder leiding van de Haagse GGD, is gericht op stille, introverte jonge vrouwen en mannen van 13 tot 25 jaar van onder andere Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst. Het project werkt vanuit het uitgangspunt, dat balanceren 'aan de grenzen' van twee culturen en de hoge drempel naar hulp en begeleiding, de ontwikkeling van veel allochtone jongeren bemoeilijkt. Aanleiding voor het project was het onderzoek naar het hoge aantal zelfmoorden en pogingen daartoe onder deze groep (Salverda, 2004). Waarschijnlijk spelen vaak problemen rond 'eer en eer-verlies'. Praktijkdeskundigen uit de gezondheidszorg, het onderwijs en de gemeenschappen werken in het project samen. Men ontwikkelt werkwijzen en kennis om zo goed mogelijk te signaleren en met de problematiek om te kunnen gaan. Voor de jongeren organiseert men trainingen om hun identiteit te versterken. Binnen de culturele gemeenschappen worden initiatieven ontwikkeld om gedachten en ervaringen met betrekking tot verschillen in normen en waarden uit te wisselen. Zie voor meer informatie: www.kcgs.nl.

Tevens zijn er particuliere initiatieven om het thema eerwraak aan te kaarten. Een daarvan is 'De Zwarte Tulp', een initiatief van twee jonge Nederlandse vrouwen van Turks-Koerdische afkomst. Zij interviewden in Oost-Turkije vrouwen uit verschillende sociale klassen over hun positie als vrouw. Tijdens een scholenproject over eerwraak, dat zij samen met TransAct gaan opzetten, willen zij de video-opnamen gaan vertonen. Daarnaast organiseren zij een landelijke discussiebijeenkomst.

7.1.3 Conferenties en trainingen

Er waren in 2004 en begin 2005 vele studiedagen en congressen over eerwraak. Voor de openbare bijeenkomsten was telkens grote belangstelling, vaak ook van de kant van de media. Het aanbod bestond uit de volgende bijeenkomsten.

- Werkconferentie 'Eerwraak', georganiseerd door Vrouwenopvang Overijssel (mei 2004).
- Discussiebijeenkomst 'Eerwraak', door het provinciaal bureau voor multiculturele vraagstukken Multiple Choice in Beverwijk (mei 2004).
- Congres 'Eerwraak is te voorkomen', door de Islamitische Universiteit Rotterdam (mei 2004).
- Workshop 'Eer als motief' voor politiemedewerkers, aangeboden door Bureau EXPA (juni 2004).
- Cursus 'Familiebanden en familie-eer', door Midden Oosten Cultureel (juni 2004).
- Symposium 'Eerwraak: traditioneel geweld in een moderne tijd', door Unit voor Multicultureel Welzijnsaanbod Den Haag en Odyssee (september 2004).
- Training 'Eerwraak' voor hulpverleners, georganiseerd door TransAct via een open inschrijving (maart 2005). Het is de bedoeling dat later meer trainingen 'op maat' per beroepsgroep worden aangeboden.
- Werkconferentie 'Eerwraak en Veiligheid', door de Federatie Opvang (maart 2005).

Internationaal

Er is vanuit Nederland samenwerking met Turkije in de aanpak van eerwraak. Hieronder volgt een opsomming van enkele activiteiten.

- In januari 2005 waren zes Turkse vrouwenactivisten en academici in Nederland. Zij spraken op diverse locaties over eengerelateerd geweld en eermoord. Het doel: vrouwelijke migranten en vluchtelingen ervan doordringen, dat ze zelf kunnen bijdragen aan het terugdringen van dit geweld.
- De Turkse regeringspartij hield, met het oog op de mogelijke EU-toetreding, een conferentie over eerwraak in Den Haag: 'Accession tot the EU: Honour Killings and Violence Against Women and Possible Solutions' (november 2004). De partij organiseerde vergelijkbare bijeenkomsten in andere Europese steden.
- De Zweedse ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken organiseerden de internationale conferentie 'Combating Patriarchal Violence against Women / focusing on violence in the Name of Honour' (Stockholm, december 2004). Het verslag is te vinden op www.humanrights.gov.se-conf.stockholm.se.
- Als voorbereiding op bovengenoemde conferentie vond een 'Expertmeeting on violence against women in the name of honour' (Stockholm, november 2003) plaats.

Vanuit het Europese samenwerkingsproject 'Combatting Honour Related Violence', waarin TransAct participeert, werden verschillende internationale conferenties en een training georganiseerd.

- Conferentie over 'Honour Related Crimes' voor Europese ter zake kundige politiefunctionarissen, georganiseerd in samenwerking met Europol (Den Haag, juni 2004).
- Conferentie 'Honour Related Violence within a global perspective: mitigation and prevention in Europe' (Stockholm, oktober 2004).
- Internationale train-de-trainers cursus over eerwraak, georganiseerd door TransAct in samenwerking met haar Zweedse projectpartner Kvinnoforum (Utrecht, februari 2005). Deelnemers kwamen uit de zeven landen die deelnemen aan het Europese project. De bedoeling is dat de deelnemers na afloop zelf trainingen in eigen land gaan aanbieden aan de verschillende beroepsgroepen.

7.2 Ideeën van geïnterviewde professionals

De professionals die TransAct in 2004 interviewde ten behoeve van dit bronnenboek, opperden enkele ideeën voor de preventie van eengerelateerd geweld. Voorbeeld: al vanaf zeer jonge leeftijd beginnen met het 'volgen' van kinderen in hele gesloten, traditionele migrantengezinnen. De bedoeling hiervan is, om de positie en de situatie van meisjes (en zo nodig ook jongens) goed in de gaten te houden. In aanvang ligt hier een taak voor consultatiebureaus en huisartsen, later kan de school een belangrijke signalerende rol spelen. Signalen van geweld en extreme vrijheidsbeperking dienen zo snel mogelijk te worden gemeld, zodat eerder kan worden ingegrepen.

Een andere veel genoemde preventiemaatregel om eerwraak te voorkomen, is een verbod op gedwongen huwelijken, zeker wanneer een partner uit het herkomstland in het spel is. De immigratie van steeds nieuwe mannen en vrouwen die met de oude tradities en ideeën zijn opgegroeid, dient te worden stopgezet, meende een merendeel van de geïnterviewden.

Verschillende professionals vonden het daarnaast van groot belang, dat mannen en jongens leren hoe zij met hun vrouw dienen om te gaan. Zij moeten zich leren aanpassen aan Nederlandse maatstaven waarin man en vrouw gelijk zijn aan elkaar. Eén professional meende dat jongens voorlichting moeten krijgen, want: "zij zijn straks de vaders. Velen zijn al zo jong zo macho en denken dat dit hun rol moet zijn. Een en ander dient in een vroeg stadium te worden aangepakt."

Tevens werd de opvoedingsondersteuning voor ouders veel genoemd. Dit met het oog op de verschillen in opvoeding tussen Nederland en het herkomstland. Dergelijke opvoedingsondersteuning zou een middel kunnen zijn om oude tradities te doorbreken.

8. Onderwijs

Dit hoofdstuk geeft een indruk van de situatie in een deel van het onderwijssegment, te weten de regionale opleidingscentra (ROC's). TransAct interviewde twee respondenten uit deze sector: de directeur van het Van Rhijn College in Hengelo (onderdeel van het ROC Twente Plus), die zelf geconfronteerd werd met een geval van eerwraak onder zijn leerlingen, en een bestuurslid van de Beroepsorganisatie voor Volwasseneneducatie (BVE-Raad), tevens verbonden aan ROC Flevoland. TransAct polste hun mening en ideeën over de rol en taak van het onderwijs bij de signalering en aanpak van eergerelateerd geweld.

8.1 Aanpak onderwijs

ROC's zijn grote onderwijsinstellingen voor lager en middelbaar beroepsonderwijs. Meer dan 50% van de allochtone jongeren volgt een opleiding bij een ROC. Veel ROC's verzorgen tevens inburgeringscursussen voor nieuwkomers. Daardoor ontstaat regelmatig de situatie, dat zowel ouders als hun kinderen op hetzelfde opleidingsinstituut zitten, soms zelfs in hetzelfde gebouw.

De ROC's zijn verenigd in de Beroepsorganisatie voor Volwasseneneducatie, de BVE-Raad. Deze raad richtte het 'Platform Veiligheid en Geweld' op, voor het verbeteren van de sociale veiligheid binnen de school. Aanleiding was de 'Veghel-zaak' in 1999, waarbij een Turks-Koerdische jongen op een school in Veghel een medeleerling probeerde neer te schieten. Het slachtoffer had een relatie met het zusje van de dader, een relatie die door haar familie verboden was. Het 'Platform Veiligheid en Geweld' is vertegenwoordigd in het 'Platform Eerwraak'.

Een aanzienlijk deel van de ROC-leerlingen heeft problemen thuis, zodanig dat ze worden belemmerd in hun leerproces en uiteindelijk in het behalen van hun diploma. Een groot deel verlaat zonder diploma de opleiding. Door de massaliteit van de ROC's is individuele aandacht voor de leerling veel minder geworden. Wel kunnen leerlingen voor allerlei problemen gebruikmaken van de aanwezige zorgstructuur, in de vorm van een mentor, vertrouwenspersoon of decaan. Daarnaast kunnen leerlingen 'vertrouwenspersonen seksuele intimidatie' inschakelen (deze zijn onderdeel van de Onderwijsinspectie). Hoewel bedoeld voor klachten over intimidatie en geweld van docent naar leerling, worden de vertrouwenspersonen een enkele keer ook ingeschakeld bij gewelddadige situaties bij leerlingen thuis.

De directeur van het Van Rhijn College, waar het door haar vader vermoorde meisje Zarife op school zat, achtte de zorgstructuur op zijn school destijds niet voldoende. Hij stelde per januari 2004 een vrouwelijke leerlingbegeleider aan van Marokkaanse afkomst, om problemen tussen school, leerlingen en ouders bespreekbaar te maken. Voor meer informatie hierover, zie hoofdstuk 14: Best practices.

8.2 Gewenste rol van het onderwijs

Veel instanties zien een belangrijke rol weggelegd voor de school. Men acht scholen de beste plek om informatie over allerlei zaken te geven, omdat het een plek is waar alle jongeren komen, óók de allochtone meisjes die verder nauwelijks activiteiten buitenshuis mogen bezoeken. Voor allochtone jongeren is school trouwens vaak de enige plek waar ze buiten hun eigen cultuur treden. Naast de jongeren kunnen de ROC's via

de inburgeringtrajecten (ook voor zogenaamde 'oudkomers') eveneens de mannen bereiken, zo is het idee.

De twee respondenten uit de ROC-sector bleken verschillende ideeën te hebben over de noodzaak van preventiemaatregelen en een hulpverleningsnetwerk in het onderwijs.

De vertegenwoordiger van de BVE-Raad acht 'preventie' niet zozeer een taak voor het onderwijs. "Een school is primair gericht op ontwikkeling en zelfontplooiing. Zij kan nooit alle thema's die maatschappelijk spelen in de lessen aan bod laten komen. Bovendien heeft zo'n les alleen effect als het iedereen aangaat, anders kan de enkeling die het thema wel aangaat, zich juist bedreigd voelen in zijn minderheidssituatie." Hij stelt dat het wel belangrijk is, dat het onderwijs is geïnformeerd over thema's via publicaties, zodat men weet wat er speelt of kan spelen (bijvoorbeeld dat de uitvoering van eerwraak vaak in het openbaar plaatsvindt, zoals op een school).

Tevens acht hij het van belang dat scholen met veel allochtone leerlingen, contactpersonen zoeken in de allochtone gemeenschappen en directe lijntjes onderhouden met imams, moskeeën en dergelijke, dit als uitbreiding op de zorgstructuur. Op deze manier kunnen misverstanden over 'autochtone' en 'allochtone' visies en omgangsvormen uit de wereld geholpen worden. Als er concrete eorzaken spelen, kan een school interventies plegen door binnen de familie contact te zoeken met mensen die 'verstandige' visies hebben en andere familieleden mogelijk op andere gedachten kunnen brengen, zo stelt de BVE-vertegenwoordiger. Dit werkt volgens hem beter dan via externe structuren.

De ROC-directeur vindt dat scholen een actievere rol op zich moeten nemen als het gaat om begeleiding van allochtone leerlingen. "De school is de aangewezen plek om verontrustende signalen van problemen thuis vroegtijdig op te vangen en er wat mee te doen. Een kind begint met school op vierjarige leeftijd, tot zijn twintigste, dat is meer dan zestien jaar van zijn leven." Opvoeding is in zijn ogen een belangrijke taak van de school. De school kan eveneens problemen bespreekbaar maken. Informatiebijeenkomsten voor ouders, zowel groepsbijeenkomsten als individuele ontmoetingen, zijn heel belangrijk, net als voorlichting aan jongeren. Daarnaast zou de ROC-directeur het een goede zaak vinden wanneer allochtone organisaties zich duidelijk en publiekelijk uitspreken tegen eerwraak. Samenwerking tussen alle betrokken organisaties om de problemen aan te pakken is erg belangrijk, maar ontbreekt nu nog vaak.

Wat betreft het hulpverleningsnetwerk acht de BVE-Raad de huidige situatie voldoende. "Leerlingen kunnen voor allerlei problemen gebruikmaken van de op elke opleiding aanwezige zorgstructuur: een mentor, vertrouwenspersoon of iemand van de leiding. Eerwraak is echter een probleem, dat zich meer in de privé-situatie afspeelt. De school biedt geen hulpverlening, maar zou een loket kunnen bieden met externe hulpverleners." De BVE-vertegenwoordiger stelt verder, dat professionele signalering en hulpverlening vaak projectmatig gefinancierd zijn door de overheid en daarmee vaak korte termijn beleid zijn, waardoor de borging van kennis en ervaring ontbreekt. Volgens hem kan een school aan dit soort projecten beter niet meewerken, want deze roepen van alles op, maar vloeien vervolgens even makkelijk weer weg.

De Twentse ROC-directeur vindt dat iedere school een beleid moet ontwikkelen en uitvoeren voor de aanpak van problemen bij de leerlingen thuis, en specifieke deskundigheid in huis moet halen over allochtone groepen. "De leerlingbegeleider heeft een belangrijke rol. Hij of zij moet leerlingen een luisterend oor bieden en goede kennis hebben over de verschillende culturen. Wanneer er conflicten zijn over eerkwesties, kan de school proberen te bemiddelen met de familie of bemiddeling organiseren. Wanneer het nodig is om een veilige plek te regelen voor slachtoffers van eerkwesties, kan de school dat regelen bij de vrouwenopvang. Leerlingen die zich aan culturele pa-

tronen willen onttrekken, c.q. andere keuzes willen maken, moet de school daadwerkelijk de hand reiken.”

Beide onderwijsprofessionals noemen het belang van 24-uursopvang en anonieme meldpunten, zodat de signalen die in het onderwijs worden opgepikt, gevolgd kunnen worden door een goede verwijzing.

9. Politie⁴

9.1 Aanpak politie

Vakadviseurs etnische minderheden

Binnen een paar politieregio's zijn deskundigen op het gebied van etnische minderheden aangesteld, die bekend zijn met de taal en cultuur van een of meer allochtone gemeenschappen. Deze functionarissen geven bij zaken waar culturele factoren (mogelijk) een rol spelen advies aan collega-rechercheurs, wijkpolitie en dergelijke. Tevens doen zij mee aan onderzoeken en verhoren, en spelen zij een belangrijke rol bij het leggen en onderhouden van contacten met sleutelfiguren en families in de verschillende culturele gemeenschappen. Verder bemiddelen zij bij conflicten, of adviseren over de inschakeling van bemiddelaars.

Naast dit politiewerk zijn de vakspecialisten actief in voorlichting aan de verschillende culturele doelgroepen. Zij organiseren in samenwerking met andere instellingen voorlichtingsactiviteiten rond thema's als 'veiligheid' en 'integratiebevordering'.

Bij TransAct zijn deskundigen in de volgende politieregio's bekend, alle zeer deskundig in eerkwesties:

- Regiopolitie Utrecht: Bureau EXPA (Expertisecentrum Politie en Allochtonen);
- Regiopolitie Haaglanden: een 'materiedeskundige multi-etniciteit';
- Regiopolitie Zuid-Holland Zuid: een 'regionaal vakadviseur etnische minderheden'.

Daarnaast kennen verschillende korpsen 'aandachtsfunctionarissen etnische minderheden'. Oudere wijkagenten die al geruime tijd meelopen in een multi-etnische wijk, hebben vaak een vergelijkbare, zij het informele functie richting allochtone groepen. Het is belangrijk dat deze groepen de politiefunctionaris kennen en hem of haar vertrouwen. Dat pleit ervoor dat politiefunctionarissen gedurende een langere periode in dezelfde regio werken.

In 2004 stelde het Landelijk ExpertiseCentrum Diversiteit (LECD) van de politie de 'Expertgroep Diversiteit' in. Hierin participeren verschillende allochtone agenten die op afroep inschakelbaar zijn.

In twee regio's draaien zoals eerder vermeld pilots rond de aanpak van eerwraak, te weten Haaglanden en Zuid-Holland Zuid (zie paragraaf 5.2 over het overheidsbeleid inzake opsporing en vervolging, en hoofdstuk 14: Best practices).

Werkwijze na een melding

Bij een melding van huiselijk geweld in bepaalde traditionele migrantengezinnen moet de politie extra kijken naar de achtergrond van het geweld: wellicht heeft het te maken met een eerkwestie. Gericht onderzoek doen en zo een mogelijke eerkwestie onderkennen, zijn –net als tijdig en op het juiste moment ingrijpen– belangrijke preventieve maatregelen die de politie kan treffen. De politie heeft als belangrijk voordeel boven andere hulpverleningsinstanties, dat ze 24 uur per dag bereikbaar is.

De eerste taak van de politie bij dreiging met eermoord is het bieden van veiligheid aan het slachtoffer, door opvang voor haar te regelen. Daarnaast geeft de politie advies over bijvoorbeeld juridische en financiële zaken. Zij moet altijd tactisch en diplomatiek opereren, en goed de belangen en gevaren in de gaten houden en afwegen. De politie kan mensen adviseren, maar niet dwingen om een bepaalde beslissing te nemen. Dat maakt het werk wel eens moeilijk, want soms is een situatie echt gevaarlijk, maar kiest

⁴ De informatie voor dit hoofdstuk is voor het merendeel verkregen door interviews met twee 'vakadviseurs minderheden', werkzaam bij verschillende politiekorpsen.

een meisje of vrouw –anders dan de politie haar adviseer– voor terugkeer naar huis. Als ze daarmee het gevaar tegemoet gaat, geven meisjes soms als reden dat het hun 'lot' is.

Een groot probleem is volgens de politie het ontbreken van een centraal nummer waar men zowel voor informatie, als voor hulpverlening en opvang terecht kan. Soms moet er een dag lang gebeld worden voor een plek in de vrouwenopvang.

Deskundigheidsbevordering

Een brede deskundigheidsbevordering van de politie in de aanpak van eerwraak is belangrijk. De vakspecialisten geven adviezen, voorlichting, consult en trainingen aan hun collega's. In de twee pilots in Haaglanden en Zuid-Holland Zuid worden 300 agenten geschoold. In het kader van de pilots kan de politie uit andere regio's nu ook voor advies en ondersteuning in geval van eerwraakzaken terecht bij de Regiopolitie Haaglanden en Zuid-Holland Zuid. Op het intranet vinden politiemensen handige informatie en tips over het omgaan met mensen uit andere culturen en over onderwerpen als eerwraak.

9.2 Recente ontwikkelingen

TransAct heeft de indruk, dat de aanstelling van vakspecialisten etnische minderheden vaak geen kwestie van beleid is, maar ontstaat in de praktijk, uiteraard met instemming van de korpsleiding. Veel van de werkzaamheden van de vakspecialisten bestaan uit 'netwerken': het geïnformeerd zijn en blijven over wat speelt in (bepaalde) allochtone gemeenschappen. Dit soort werkzaamheden behoort echter niet tot de zogenaamde 'kerntaken' van de politie waarover de laatste tijd binnen het apparaat en de overheid gediscussieerd wordt, en waarbij het leveren van meetbare prestaties centraal staat.

Het gevaar bestaat, dat de preventieve taken van de politie op het gebied van eerkwesties door bezuinigingen (en door een verhardend politiek klimaat richting etnische minderheden) onder druk komen te staan. Wanneer bovendien een wisseling van de wacht onder leidinggevenden plaatsvindt, bestaat er gerede kans dat dit werk wordt weggesneden, net als wanneer een van de huidige vakspecialisten zou vertrekken. Zo is Bureau EXPA in het najaar van 2004 opgeheven en discussieert men binnen het korps al geruime tijd over een manier om een deel van de werkzaamheden te blijven uitvoeren. De leiding wijst hierbij naar de mogelijkheden van de pas opgerichte 'Expertgroep Diversiteit' van het Landelijk ExpertiseCentrum Diversiteit (LECD). Een positieve en parallele ontwikkeling is, dat alle media-aandacht voor en politieke discussies over eerwraak de positie van de vakspecialisten bij de politie versterkt hebben. Door de instelling van de pilots is dit in de betreffende korpsen dubbel het geval. De vakspecialist van Regio Haaglanden is zelfs benoemd tot 'landelijk coördinator eerwraakzaken'. Hij krijgt meer gelegenheid om zijn standpunt over een adequate aanpak van eerwraak door politie en justitie uit te dragen.

10. Het Openbaar Ministerie⁵

10.1 Aanpak Openbaar Ministerie

Het Openbaar Ministerie (OM) neemt de laatste jaren actief deel aan de eerdergenoemde regionale 'Netwerken Relationeel Geweld'. De opsporing, vervolging van en hulpverlening aan daders van huiselijk geweld is daarmee structureler en actiever georganiseerd.

Eermoord is voor het OM een vrij nieuw fenomeen, waar de arrondissementen één of twee keer per jaar mee worden geconfronteerd. Het OM beschouwt eerwraak als een bijzondere variant van relationeel geweld, voortkomend uit eer. Moord om de eer 'te zuiveren' wordt beoordeeld als moord. Het OM kan bij de bepaling van de strafmaat rekening houden met de omstandigheden. Het Openbaar Ministerie werkt niet met specifieke richtlijnen of beleid bij de aanpak van zaken rond eerwraak. Wellicht kan dit veranderen, maar dat is afhankelijk van de uitkomsten van de eerdergenoemde registratiepilots in de twee politieregio's.

Officieren van justitie merken dat zij slachtoffers van eerge relateerd geweld moeilijk bereiken. Nadat zij een aanslag of zware mishandeling hebben overleefd, willen slachtoffers de zaak vaak laten rusten om de situatie niet te laten escaleren. Het is aan slachtoffers vaak moeilijk duidelijk te maken welke voordelen vervolging biedt; ze hebben vaak weinig opleiding en zijn heel erg bang voor meer geweld. Vaak zijn vrouwen geneigd om onder druk van de familie vervolging stop te laten zetten.

10.2 Gewenste aanpak

De geïnterviewde officier van justitie acht preventiemaatregelen om eermoord en eerge relateerd geweld te bestrijden niet op de weg van OM, maar van maatschappelijke organisaties die dit fenomeen ter discussie moeten stellen. Wel dienen signalen vanaf het begin serieus te worden genomen en moet de veiligheid van de vrouw worden gewaarborgd. Het OM en politie verkeren daarbij in een lastig parket: wanneer mag je als overheid optreden in het privé-leven als er een strafbaar feit dreigt plaats te vinden? Politie en OM kunnen alleen preventief optreden als er duidelijke signalen zijn. Op deze signalen dienen zij direct in te springen door contact op te nemen met betrokkenen en duidelijk te maken dat wat zij van plan zijn strafbaar is, bijvoorbeeld door het hoofd van de familie aan te spreken. Wanneer de politie hem overtuigt, kan hij zijn (veranderde) mening wellicht doorgeven aan de andere familieleden. De politie dient ook slachtoffers te waarschuwen.

Een praktijkvoorbeeld.

Een door haar man zwaar mishandelde vrouw vluchtte van huis. Haar huisarts melde de zaak bij de politie, die vervolgens zelf contact met haar opnam. Pas na enig aandringen wilde ze aangifte doen (anders zou de politie haar man ambtshalve kunnen vervolgen). Vervolgens is contact met de familie opgenomen, want de broer van haar man wilde haar doden omdat zij de eer geschonden zou hebben. De echtgenoot is in de gevangenis gezet vanwege de mishandeling. De broer is aangehouden (en weer vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs), maar wel aangesproken op de bedreiging. Het OM heeft duidelijk laten weten dat de politie hem en de familie in de gaten houdt.

⁵ De informatie voor dit hoofdstuk is grotendeels verkregen door middel van een interview met een officier van justitie, die namens het Openbaar Ministerie deelneemt aan het Platform Eerwraak.

De hoogte van de straffen heeft volgens de geïnterviewde officier van justitie geen preventieve werking op daders. Echter, maatschappelijk gezien moet je voor eermoord straffen opleggen die passend zijn. Bij zware mishandeling zou je ook een lange proeftijd kunnen opleggen, via bijvoorbeeld een straatverbod.

Behandeling voor (potentiële) plegers van eengerelateerd geweld zou moeten worden opgezet, als voorwaardelijke straf. Dit zou kunnen in de vorm van psycho-educatie over waarom eerwraak achterhaald is, over de gevolgen voor de kinderen als je hun moeder vermoordt en over agressiebeheersing. Tevens kan aandacht worden besteed aan manieren om met het vertrek van je echtgenote om te gaan, en kan uitgelegd worden waarom je een vrouw niet hoort te mishandelen en hoe je zonder gebruik van geweld met haar kunt en moet omgaan. Een zelfde soort psycho-educatie zou je de daders moeten aanbieden die al zijn veroordeeld.

Bij een echtscheiding is het belangrijk om een goede regeling te treffen ten aanzien van de kinderen, die vaak heel belangrijk zijn voor de familie en de vader. Vaak is de vader bang dat hij zijn kinderen niet meer zal zien als zijn vrouw met hen wegloupt. Wanneer een goede omgangsregeling voor op de langere termijn kan worden afgesproken, kunnen de vader en de familie soms meer vrede met de scheiding hebben.

11. Onderzoek

11.1 Overzicht onderzoekers

In Nederland zijn verschillende wetenschappers actief op het terrein van eerwraak. We noemen hier een aantal onderzoekers die bij TransAct bekend zijn. Voor een overzicht van publicaties verwijzen wij naar de literatuurlijst in bijlage 2.

- Turkoloog drs. Ane Nauta (Universiteit van Leiden) was de eerste onderzoeker in Nederland die zich intensief met het verschijnsel eermoord bezighield. Hij introduceerde het begrip 'eerwraak'. Samen met Arabist en Turkoloog dr. Rob Ermers richtte hij 'Midden Oosten Cultureel' op, een bureau dat consult, adviezen en cursussen verzorgde. Zij omschreven de begrippen familieband en familie-eer bij Turken en Koerden. Tot nu toe publiceerden zij niet hierover, maar verspreidden alleen schriftelijk materiaal aan cursisten die hun cursus 'Familiebanden en familie-eer' bijwoonden.
- Cultureel antropoloog en Turkoloog dr. Clementine van Eck onderzocht eerwraak bij Turken in Nederland. Zij neemt regelmatig deel aan discussies via de geschreven media en in fora op congressen.
- Dr. Sawitri Saharso, sociologe aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, publiceert regelmatig over eerwraak.
- Criminologen Y. Yesilgöz en F. Bovenkerk van het Willem Pompe Instituut (Universiteit van Utrecht, afdeling Criminologie) publiceren regelmatig over hun onderzoeksbevindingen met betrekking tot de juridische aspecten rond eerwraak.
- Onderzoeker Erdal Gezik deed een vergelijkend onderzoek naar het verschijnsel eerwraak in Turkije, Duitsland en Nederland.
- Het ministerie van Justitie schakelde voor onderzoeken naar respectievelijk een effectieve aanpak van eerkwesaties door de politie en een bruikbare werkdefinitie de onderzoeksbureaus COT en Beke in. De bevindingen zijn in juni 2005 naar de Tweede Kamer gezonden (zie hoofdstuk 5: Overheidsbeleid).

11.2 Gewenst onderzoek

De roep om cijfers over de omvang van eengerelateerd geweld en eermoord is groot onder politici, mediavertegenwoordigers en diverse andere actoren. De uitkomsten van de registratiepilots van de politie geven een eerste indicatie.

Daarnaast is er veel vraag naar onderzoek dat 'goede praktijken' opspoor. Doel hiervan: een overzicht van succesvolle methoden om eengerelateerd geweld aan te pakken, zowel op individueel en familieniveau, als op gemeenschaps- en zelfs nationaal niveau. Het COT-onderzoek naar de aanpak van de politie in twintig eerwraakzaken kan wellicht een goede richtingaanwijzer voor een succesvolle aanpak door de politie verschaffen.

12. Non-gouvernementele organisaties (ngo's)

12.1 Aanpak migrantenorganisaties

Organisaties voor migrantenvrouwen, zoals Stichting Kezban (opgericht na de eermoord op de Turkse vrouw Kezban) en de Allochtone Vrouwentelefoon, krijgen al jaren regelmatig hulpvragen van slachtoffers van eerderrelateerd geweld. Ook plaatselijke zelforganisaties voor (vrouwelijke) migranten blijken dergelijke hulpvragen te krijgen, hoewel zij daartoe niet zijn ingericht. Het blijkt, dat allochtone vrouwen over het algemeen liever niet naar officiële Nederlandse instanties gaan, maar voorkeur hebben voor een bekende organisatie of sleutelfiguur waar ze respect en begrip vinden voor hun eigen taal en cultuur.

Juist vanwege het grote bereik en het vertrouwen en gezag dat zij vaak hebben onder hun achterban, is het belangrijk dat migrantenorganisaties zich expliciet met de aanpak en het bespreekbaar maken van eerwraak gaan bezighouden. Tot voor kort deden vrijwel uitsluitend migrantenorganisaties van Turkse origine dit. Het Inspraak Orgaan Turken (IOT) en het Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB) startten met hun Turkse achterban de discussie over onderwerpen als de positie van vrouwen, huiselijk geweld en eerwraak. Dit gebeurde op verzoek van de toenmalige minister van Vreemdelingenzaken en Integratie, Van Boxtel, nadat op een school in Veghel een Turks-Koerdische jongen het Nederlandse vriendje van zijn zus neerschoot (1999). Het Steunpunt Turken in Overijssel (STO) is mede al langer actief in het bespreekbaar maken van deze onderwerpen.

Na de moord op Zarife (augustus 2003) nam een deel van de migrantenorganisaties publiekelijk stelling tegen de traditionele opvattingen die aan deze eermoord ten grondslag lagen. Sommige noemden eerwraak een 'achterlijke traditie' waarmee zo snel mogelijk gebroken moest worden. Na enige tijd volgden enkele islamitische organisaties: zij keurden eerwraak openlijk af en wezen erop dat de islam eerwraak niet goedkeurt. Zo liet Moskeevereniging Milli Görüs 23 imams in een preek expliciet hun afwijzing uitspreken.

De discussie wordt nu in bredere kring gevoerd en is meer expliciet geworden. De activiteiten richten zich vooral op voorlichting over en het bespreekbaar maken van huiselijk geweld, waarbij eerwraak vaak als onderdeel wordt meegenomen. Een deel van de landelijk opererende ngo's neemt deel aan het Platform Eerwraak. De inspraakorganen en zelforganisaties richten zich vooral op hun eigen achterban, anderen ontplooiën (daarnaast) activiteiten gericht op scholen en deskundigheidsbevordering van de opvang en hulpverlening. Zie voor meer informatie over de diverse activiteiten hoofdstuk 7: Preventie en bijlage 1: Adressen.

12.2 Liberaal versus behoudend

Het zijn met name de liberale vertegenwoordigers van zelforganisaties en steunorganisaties die de signalen hebben opgepikt en vanuit hun persoonlijke overtuiging de discussie over eerkwesties op gang hebben gebracht. Hun werk is vaak niet eenvoudig. Binnen hun achterban stuiten zij regelmatig op weerstanden om over dit taboeonderwerp te praten en 'de vuile was' naar buiten te brengen. Deze voortrekkers verdienen de absolute steun van de Nederlandse overheid en van Nederlandse organisaties bij de uitvoering van hun werk.

Alertheid is geboden bij verzoeken om financiering en samenwerking van migranten- en religieuze organisaties met uitgesproken behoudende en traditionele uitgangspunten en opvattingen. Zij zullen de emancipatie van de vrouwen en meisjes zeker niet steunen, zelfs eerder tegenwerken. In dit kader zullen zij vaak stilzwijgend instemmen met de patriarchale traditie van eerwraak.

13. Samenwerking

13.1 Algemeen overzicht

Hoe de samenwerking bij de aanpak van eengerelateerd geweld er uitziet, kan per organisatie en regio erg verschillend zijn. Goede afspraken tussen vooral politie en vrouwenopvang zijn essentieel. Zoals reeds eerder opgemerkt, is de samenwerking tussen dergelijke instellingen en migrantenorganisaties minimaal. Om een adequate aanpak van eengerelateerd geweld tot stand te brengen (zowel op de korte als langere termijn), is verbetering van deze samenwerking van groot belang.

Vaak blijkt een vruchtbare samenwerking afhankelijk van de persoonlijke betrokkenheid en inzet van individuele medewerkers. Zolang die personen ergens werkzaam zijn gaat het goed, maar bij hun vertrek stort een netwerk weer in. Samenwerking is meestal geen onderdeel van beleid van organisaties. Hieraan liggen vaak factoren als gebrek aan financiële middelen (en dus tijd) en onbekendheid met andere organisaties en hun mogelijkheden ten grondslag.

Alle geïnterviewden (en overige actoren waarmee TransAct contacten heeft op het terrein van eerwraak) onderschrijven de noodzaak van samenwerking. Men onderkent de onderliggende afhankelijkheid in de keten van taken (van vroegtijdige signalering tot doorverwijzing, adequate bescherming, opsporing en preventie, opvang en begeleiding van slachtoffers en bemiddeling tussen partijen). Dit vereist een uitstekende afstemming en samenwerking tussen de verschillende actoren.

13.1.1 Lokaal en regionaal

De regionale netwerken- en Advies- en Meldpunten Huiselijk Geweld kunnen bij zaken rond eengerelateerd geweld of dreiging met eermoord een grote rol spelen, zeker als samenwerking tussen politie, justitie en vrouwenopvang geboden is. Als het goed is weten deze ketenpartners elkaar snel te vinden in netwerkverband, en kan het netwerk snel hulpverlening en een plan van aanpak mobiliseren. Of dit in de praktijk op deze manier gaat, zal per gemeente en per situatie variëren.

13.1.2 Nationaal

In 2004 nam TransAct het initiatief tot de oprichting van een 'Nationaal Platform Aanpak Eerwraak', met als voornaamste doel de uitwisseling van kennis en ervaring op de terreinen onderzoek, voorlichting en preventie, opvang van slachtoffers en de (justitiële) aanpak van daders. Een neven doel van het Platform is het bevorderen van afstemming van activiteiten en samenwerking van verschillende disciplines. Het Platform kan beleidsaanbevelingen doen richting politiek, overheid en betrokken organisaties.

De leden van het Platform zijn afkomstig uit migranten- en vluchtelingen(vrouwen)-organisaties, onderwijs, kinderbescherming, politie, justitie, vrouwenopvang, hulpverlening, maatschappelijke organisaties en wetenschap. De twintig leden komen drie keer per jaar bijeen.

13.1.3 Internationaal

De samenwerking op internationaal niveau, zeker die op Europees niveau, neemt de laatste paar jaar toe. De Scandinavische landen nemen hierin vaak het voortouw, ook bij het organiseren van internationale conferenties (zie paragraaf 7.1.3). Op deze bijeenkomsten worden kennis en ervaringen uitgewisseld, en komen nieuwe internationale netwerken en samenwerkingsinitiatieven tot stand. Zo werd bijvoorbeeld op de inter-

nationale politieconferentie bij EUROPOL in Den Haag (juni 2004) een netwerk geformeerd van ter zake kundige politiefunctionarissen uit twintig Europese landen.

Zoals in de inleiding al uitgebreid werd beschreven, participeert TransAct sinds 2003 in het Europese samenwerkingsproject 'Honour Related Violence'.

Sommige migrantenorganisaties werken transnationaal samen, bijvoorbeeld met mensenrechtenorganisaties in de herkomstlanden. Migrantenvrouwenorganisaties zijn vaak betrokken bij de vrouwenstrijd elders in de wereld. Vanuit Nederland bestaat bijvoorbeeld samenwerking met Turkije in de aanpak van eerwraak. In januari 2005 brachten Turkse vrouwenactivisten en academici een bezoek aan Nederland, op uitnodiging van IOT, VON en Stichting Kezban.

14. Best Practices

In dit hoofdstuk worden drie praktijkvoorbeelden meer expliciet belicht. Alle drie kunnen volgens TransAct worden aangemerkt als 'best practice' in de aanpak van eerwraak. Dat twee van de drie voorbeelden afkomstig zijn van de politie, is niet toevallig. Binnen een paar korpsen zijn al jarenlang goede ervaringen opgedaan in het omgaan met zaken waar eerkwesties spelen. Het derde praktijkvoorbeeld komt uit een onderwijssetting.

14.1 Bureau EXPA

Bureau EXPA staat voor 'Expertise Politie en Allochtonen', en was onderdeel van de regiopolitie Utrecht. Het Bureau is in het najaar van 2004 opgeheven. De werkzaamheden worden gedeeltelijk overgenomen door de Expertgroep Diversiteit van de politie (zie paragraaf 9.2). TransAct hanteert voor dit rapport het verslag dat zij in de zomer van 2004 maakte voor 'Honour Related Violence – European ResourceBook and Good Practice'.

EXPA geeft informatie, advies, consult en trainingen aan politiemensen over cultuur, geweld en eerwraak. Jannie Limburg is als trainer en adviseur verbonden aan EXPA. Zij schetst een serie van voorbeelden uit de recente politiepraktijk waarbij de deskundigheid van EXPA werd gevraagd en die zij beschouwt als goede praktijkvoorbeelden. De laatste tijd schakelen met name Turkse ouders vaker en eerder de politie in bij verdwijning van hun dochter, en zeggen dat zij is 'ontvoerd'. Zij zijn ervan op de hoogte dat, anders dan bij 'vermissing', de politie meteen optreedt volgens het Protocol Levensgevaarlijk Delict. Ouders dwingen politiefunctionarissen op deze manier tot daadkracht, en brengen hen in een lastig parket, omdat zij wellicht moeten handelen tegen het belang van het meisje. Vaak is het meisje vrijwillig weggegaan, bijvoorbeeld om een gedwongen huwelijk te ontlopen. Soms heeft zij een vriendje waarmee zij samen een ontvoering in scène zette, om op die manier toestemming van haar ouders af te dwingen voor een huwelijk.

De politie gaat als vervolgens als volgt te werk: zij zoekt contact met en wint informatie in via vriendinnen en collega's van het meisje. Als duidelijk is, dat inderdaad sprake is van 'vrijwillig' vertrek wordt haar gevraagd, vaak via een sms-je op haar mobiele telefoon, contact op te nemen met de betrokken politiefunctionaris. Het is belangrijk om in het bericht begrip te tonen voor haar situatie en haar te vertellen dat de politie haar wil helpen: het is zaak om haar vertrouwen te winnen. Dat kan bijvoorbeeld door haar te laten weten, dat de politie beseft dat zij door haar situatie thuis vaak moet liegen, en haar daarvoor erkenning te geven. Tegelijkertijd moet de politie haar erop wijzen, dat liegen naar de politie een negatief effect heeft, waardoor het voor andere meisjes die na haar om hulp vragen moeilijker wordt.

EXPA probeert de zaak zodanig af te handelen, dat het meisje altijd nog terugkan naar de familie. Soms lukt dat, soms pas na enige tijd. Vaak kan de politie bemiddelen in het conflict en bijvoorbeeld de vader, die zich mogelijk geroepen voelt de familie-eer te zuiveren, op andere gedachten brengen. Soms helpt het om een invloedrijke landgenoot (bijvoorbeeld iemand van het moskeebestuur of imam) er bij te halen, die zegt dat eigenrichting absoluut niet mag volgens de islam.

De politie moet er bij de melding van de ouders echter rekening mee houden, dat het altijd een echte ontvoering kan zijn. "Iets is pas onwaar als daar bewijs voor is", zo luidt de stelregel. Limburg noemt het voorbeeld van een jong, sociaal zwak meisje dat door een jongen was meegelokt. Hij wilde een verblijfsvergunning en probeerde de vader van het meisje om die reden tot een huwelijk te dwingen. "Of ik trouw met uw dochter, of ik onteer haar!", zo dreigde hij. Het lijkt een nieuwe manier om onder de strengere regels voor een verblijfsvergunning uit te komen.

De meeste 'ontvoeringszaken' zijn door EXPA in twee of drie weken opgelost.

Succesfactoren

- De politie dient veel contacten te hebben in en met minderhedenorganisaties en contactpersonen, zodat zij hun vertrouwen heeft en op de hoogte is van wat er speelt in de desbetreffende gemeenschappen.
- Het werkt om aan de betrokkenen te laten weten dat men weet wat er speelt, bijvoorbeeld door het begrip 'namus' te laten vallen.
- Het is belangrijk om de positie van de politie en van de gesprekspartners als betrokkenen steeds helder te maken.

Evaluatie van het werk

Na afloop van een zaak wordt deze altijd geëvalueerd. Hieruit blijkt, dat de onderzoekers vaak erg tevreden zijn met de adviezen van EXPA. Van enkele zaken lijkt zeker, dat door bemiddeling van EXPA ernstige feiten (moord of verbanning naar land van herkomst) zijn voorkomen.

Problemen / obstakels

Door een veranderend politiek klimaat stelt de politie minder vragen naar achtergronden, maar worden bij voorbaat aannames over allochtonen gedaan. Bij de politie is een vragende en open houding geboden. Een harde, repressieve aanpak lijkt echter vaak effectiever. Maar of dit op de lange termijn ook het geval is, is de vraag.

Daarnaast valt een soort vermoeidheid met de allochtonenproblematiek te bespeuren. Er is tevens verschil van inzicht bij de politie over de rol van culturele achtergrond bij problemen, en het is merkbaar dat hieraan vanuit de korpsleiding steeds minder sturing wordt gegeven.

Een ander probleem is, dat heftige emotionele reacties en afkeuring over eerwraakzaken bij politiemensen soms de blik vertroebelen. Politieonderzoekers dienen zich te realiseren dat de eigen mening niet telt: politiewerk houdt in dat men vakkundig onderzoekt en voldoende kennis vergaart om te weten, wat er allemaal kan spelen bij mensen uit niet-Nederlandse culturen.

14.2 Regiopolitie Zuid-Holland Zuid

Sinds vijf jaar is Niko Barut werkzaam als 'regionaal vakadviseur etnische minderheden' bij de regiopolitie Zuid-Holland Zuid. Tijdens zijn werkzaamheden bij de Vreemdelingenpolitie gedurende ruim 26 jaar ontmoette Barut veel allochtone mensen en werd hij bekend in hun gemeenschappen. Het vertrouwen dat hij toen opbouwde, blijkt een belangrijke voorwaarde te zijn om zijn huidige functie goed uit te kunnen oefenen.

De politie Zuid-Holland Zuid is een tiental jaren met eerwraak bezig, omdat in de regio verschillende doden door eerwraak zijn gevallen. De politie heeft geen specifiek beleid, maar wel vaardigheden rond eerwraakzaken. Daarbij maakt zij gebruik van het door EXPA ontwikkelde 'Stappenplan' in het omgaan met zaken waarbij eerwraak speelt of kan spelen. Barut adviseert zijn collega's en zij kunnen hem in geval van calamiteiten

24 uur per dag inschakelen bij het onderzoek of raadplegen over de juiste bejegening en behandeling.

Een belangrijk bestanddeel van het werk van de vakadviseur etnische minderheden is het voorkómen van geweld en moord. Hij vangt signalen op of krijgt tips over mogelijke plannen. Dat is mogelijk, doordat hij weet wat er leeft. Hij moet snel kunnen reageren op signalen om te kunnen ingrijpen voordat een probleem escaleert. Barut vraagt daarbij ook adviezen aan zijn netwerk binnen de allochtone gemeenschap.

Veiligheid creëren voor degene die wordt bedreigd, is het eerste wat moet gebeuren. Deze persoon krijgt het dringende advies om de daad waarom de eerkwestie draait te ontkennen. Zolang je niet bekend hebt, heb je het niet gedaan in de ogen van de gemeenschap.

Barut is zich ervan bewust, dat hij elke keer een goede analyse moet maken. Hoe is de situatie precies en wat is de achtergrond van de betrokkenen? Met de verzamelde informatie moet de politie heel zorgvuldig omgaan, om geen onnodige onrust –laat staan gevaar– te veroorzaken.

Barut gaat in gesprek met beide partijen afzonderlijk, nooit samen. Het is voor het winnen van vertrouwen zaak om de familie/ouders te laten merken, dat je weet wat er speelt bij eerkwesties en hun erkenning te geven voor hun probleem. Tevens dien je aan de familie duidelijk te maken, dat geweld en moord uit eerwraak niet wordt getoleerd, maar zwaar wordt bestraft in Nederland.

Vervolgens probeert Barut een bemiddelaar te vinden, die voor alle partijen acceptabel is en aanzien en vertrouwen geniet. Vaak is dit een familielid met veel gezag. Via bemiddeling is vaak een voor iedereen min of meer acceptabele ‘oplossing’ te vinden. In ieder geval kan een moord en soms ook verstoting worden voorkomen.

Specifieke succesfactoren

- Verbinding hebben met (sleutelfiguren uit) de betrokken allochtone gemeenschappen, hun vertrouwen genieten en kennis hebben van wat in de gemeenschap leeft.
- Kennis hebben van andere culturen, hun gebruiken en tradities.
- Na enige tijd checken hoe het gaat met de familie. Het tonen van belangstelling, het laten weten dat de politie hen niet vergeten is, creëert vertrouwen. Dan is de drempel een volgende keer minder hoog.

Problemen / obstakels

Een probleem is de onduidelijkheid bij veel betrokkenen over de mogelijkheden om hulp te krijgen. De politie is soms een dag bezig om een plek in een vrouwenopvanghuis te vinden.

Daarnaast is het door de werkdruk lastig om binding te houden met de allochtone gemeenschappen en contactpersonen. Organisaties kampen altijd met financiële problemen. Daardoor is het moeilijk tijd en aandacht vrij te maken om kennis te vergaren over ‘nieuwe’ onderwerpen als eerwraak. De overheid dient voldoende geld beschikbaar te stellen voor de aanpak van eerwraak, zodat organisaties veel sneller en efficiënter kunnen werken. Tegelijkertijd moeten organisaties extra tijd reserveren om problemen op te pakken en optimaal samen te werken bij de aanpak van eerwraak.

14.3 Van Rhijn College

De moord op leerlinge Zarife was voor het Van Rhijn College de derde keer, dat een eerkwestie bij een van haar leerlingen speelde. Daarop besloot de leiding van de school, die een onderdeel vormt van het Regionaal Opleidingscentrum Twente Plus,

maatregelen te nemen. Per 1 januari 2004 werd een allochtone leerlingbegeleider aangesteld, Karima Ouchan. Zij is van Marokkaanse afkomst en kent de problemen rond eerkwesties vanuit haar eigen jeugd. Zij is onder meer aangesteld om een brug te slaan tussen school, leerling en ouders wanneer allochtone leerlingen problemen in de thuissituatie ervaren. Het percentage allochtone leerlingen op het Van Rhijn College ligt tussen de 15 en 20 procent.

Karima Ouchan is dagelijks in de school aanwezig, en de leerlingen kunnen voor allerlei vragen bij haar binnenwandelen. Zij neemt daarnaast actief contact op met leerlingen door zichzelf te presenteren in de lessen maatschappijleer, en daarbij thema's als eerwraak bespreekbaar te maken. Ze vertelt dan over haar eigen ervaring; als meisje werd zij door haar vader naar Marokko ontvoerd. Op deze manier probeert zij een vertrouwensrelatie op te bouwen met de allochtone leerlingen, zodat deze haar wellicht vroegtijdig inlichten over hun eventuele problemen. Problemen thuis met de ouders, waarbij het leven tussen twee culturen een grote rol speelt, zijn vaak aan de orde. Bij meisjes spelen niet zelden eerkwesties een rol.

Ouchan werkt vanuit het uitgangspunt dat elke zaak en elk mens anders is, en daarmee de mogelijke oplossingen. Op school spreekt ze –zeker in eerste instantie– met het meisje, en niet met de ouders. Bij problemen probeert ze eerst via adviezen aan het meisje de dialoog in het gezin op gang te brengen en een oplossing te zoeken. Vaak schakelt ze daarbij een tussenpersoon in; een bekende of familielid van het gezin die van iedereen in het gezin, ook het meisje, het vertrouwen geniet. Ouchans hoofddoel is geweld te voorkomen. Een nevensdoel is, dat het meisje een manier van leven vindt, waarbij zij wordt geaccepteerd door haar familie en tegelijkertijd is geïntegreerd in de Nederlandse samenleving.

Soms lukt het echter niet om escalatie binnen een familie te voorkomen. Wanneer een meisje in een bedreigende situatie terechtkomt, is tijdig ingrijpen van het grootste belang. Ouchan steunt haar dan actief in het vinden van veilig onderdak en verdere hulp. De school was altijd alert op de problematiek rond opvoeding en eerkwesties, ruzies en geweld thuis, maar heeft geleerd van de situatie van Zarife. Men was destijds blij dat Zarife de beslissing nam om van huis weg te lopen. Maar deze beslissing pakte uiteindelijk verschrikkelijk uit. De school zou het weglopen van huis nu niet stimuleren of toejuichen, maar eerst wegen zoeken om het probleem op te lossen met de ouders. Wanneer dit echt niet lukt, is weglopen een laatste optie.

Succesfactoren

- Een leerlingbegeleider dient goede kennis te hebben over de verschillende culturen. Een allochtone vrouw die de kwesties rond 'eer' van huis uit kent, heeft een pluspunt.
- Een laagdrempelig aanbod bieden en een outreachende werkstijl hanteren.
- Belangrijk voor het vertrouwen: enige tijd na bemiddeling bij een conflict checken hoe het met het meisje (en haar familie) gaat.
- Van belang is tevens het creëren van optimale samenwerking tussen betrokken organisaties.

Problemen / obstakels

Het is lastig dat hulpinstanties niet 24 uur bereikbaar zijn en de opvanghuizen altijd vol. Een ander obstakel is, dat slachtoffers eerst aangifte moeten doen voordat de politie iets onderneemt. Wenselijk is een 24-uurs meldtelefoon voor eerkwesties.

Bijlage 1

Adressen van relevante organisaties en contactpersonen

In dit overzicht vindt u namen en adressen van organisaties die bezig zijn met de aanpak van eerwraak of hiervoor plannen ontwikkelen. Een groot deel maakt deel uit van het Nationaal Platform Aanpak Eerwraak (zie de organisaties gemarkeerd met *). Daarna volgt een overzicht van de professionals die TransAct interviewde om informatie te vergaren voor dit bronnenboek. Ten slotte vindt u namen van deskundigen die u kunt raadplegen bij casussen rond eerge relateerd geweld.

Overzicht van organisaties

1. Landelijke organisaties

*Ministerie van Justitie** (als toehoorder)

Directie Coördinatie Integratiebeleid Minderheden (DCIM)

Mw. P. Gerrits, coördinerend beleidsmedewerker

Postbus 20301

2500 EH Den Haag

T: 070-370 90 87; F: 070-370 90 89

E: p.gerrits@minjus.nl; W: www.jusitie.nl

Belangrijkste activiteiten: Het ministerie van Justitie, DCIM, is het coördinerend ministerie voor de ontwikkeling van beleid van de landelijke overheid.

Politie Haaglanden

Bureau Specifieke Ondersteuning

Dhr. W. Timmer, landelijk projectleider eerwraakzaken

Burgemeester Patijnlaan 35

2585 BG Den Haag

T: 0900 - 8844

E: willem.timmer@haaglanden.politie.nl

Belangrijkste activiteiten: Landelijke coördinatie politieproject eerwraakzaken en de uitvoering van de pilot 'Registratie eerge relateerd geweld'.

*TransAct**

Postbus1413

3500 BK Utrecht

T: 030-232 65 00; F: 030-232 65 55

E: h.bakker@transact.nl / s.aydogan@transact.nl; W: www.transact.nl

Belangrijkste activiteiten: TransAct is het landelijk expertisecentrum voor sekse en etniciteit in de zorg en de preventie van huiselijk en seksueel geweld. Zij ontwikkelt projecten, methodieken en materialen om de kennis over deze onderwerpen te verspreiden naar de verschillende beroepsgroepen. Daarnaast biedt TransAct trainingen, (beleids)adviezen en informatie.

Ondersteuning/preventie: TransAct heeft meerdere projecten gericht op voorlichting en bespreekbaar maken van huiselijk geweld onder migranten en vluchtelingen. TransAct participeert in het Europese project 'Honour Related Violence in Europe'. Zomer 2004 startte zij in Nederland met het project 'Eerwraak in Nederland' en het 'Nationaal Platform Aanpak Eerwraak'.

*FORUM**

Postbus 201

3500 AE Utrecht

T: 030-297 43 21

E: f.kors@forum.nl / r.ramsaran@forum.nl; W: www.forum.nl

Belangrijkste activiteiten: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, ontwikkelt projecten en methodieken, biedt (beleids)adviezen en verspreidt kennis met als doel het begrip tussen en het samenleven van de verschillende culturele groepen in Nederland te verbeteren.

Ondersteuning/preventie: FORUM zette in najaar 2004 een Interventieteam Relatieve Druk en Geweld op, om onder meer advies bij huiselijk en eergerelateerd geweld te bieden aan intermediairs. Tevens ontwikkelde FORUM het project 'Taboes doorbreken', een methodiek van psycho-educatie om het belang van het bespreekbaar maken van taboes duidelijk te maken. Dit gebeurt in bijeenkomsten voor mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst, van verschillende leeftijden en seksen.

Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB)

Postbus 638

3500 AP Utrecht

T: 030-239 49 59; F: 030-236 45 46

E: Info@ncbnet.nl; W: www.ncbnet.nl

Belangrijkste activiteiten: Het NCB is een onafhankelijke projectorganisatie die producten en diensten aanbiedt gericht op het verbeteren van de positie van migranten in de Nederlandse samenleving.

Ondersteuning/preventie: Enige jaren geleden organiseerde en begeleidde het NCB discussiebijeenkomsten voor Turkse mannen en vrouwen over de positie van en geweld tegen vrouwen en over eerwraak. Dit gebeurde in samenwerking met het 'Inspraak Orgaan Turken'. In 2003 publiceerde het NCB een onderzoek naar eerwraak onder Turken (Erdal Gezik, 2003).

*Stichting Pharos**

Postbus 13318

3507 LH Utrecht

T: 030-234 98 00

E: n.wassie@pharos.nl; W: www.pharos.nl

Belangrijkste activiteiten: Pharos is het landelijk kenniscentrum op het gebied van vluchtelingen en gezondheidszorg. Zij ontwikkelt methodieken en materialen, projecten en trainingen over verschillende onderwerpen. Pharos richt zich onder meer op voorlichting en de aanpak van meisjesbesnijdenis en huiselijk geweld.

Ondersteuning/preventie: Recentelijk voegde Pharos eerwraak toe aan haar agenda, omdat het een fenomeen is dat ook in een aantal vluchtelingengemeenschappen speelt.

*Federatie Opvang**

Johan van Oldebarneveltlaan 34-36

3818 HB Amersfoort

T: 033-461 50 29

E: j.gortworst@opvang.nl; W: www.opvang.nl

Belangrijkste activiteiten: De Federatie Opvang is de landelijke koepel voor de maatschappelijke opvang, inclusief de vrouwenopvang.

Ondersteuning/preventie: De Federatie startte in 2004 een project Eerwraak, waarin onder meer strategieën worden ontwikkeld om eergerelateerd geweld tegen vrou-

wen vroegtijdig te herkennen (risicotaxatie), en om meer adequate opvang en veiligheid te kunnen bieden.

2. Inspraakorganen minderheden

*Inspraak Orgaan Turken (IOT)**

Maliebaan 13

3581 CB Utrecht

T: 030-234 36 25 / 231 32 47; F: 030-670 05 17

E: info@iot.nl; W: www.iot.nl

Belangrijkste activiteiten: Het IOT behartigt de belangen van Turken en maakt het Nederlandse overheidsbeleid bekend bij Turken in Nederland.

Ondersteuning/preventie: In het verleden organiseerde het IOT met het NCB discussiebijeenkomsten voor de achterban over huiselijk en eengerelateerd geweld tegen vrouwen. Deze en verwante thema's zijn nog steeds aandachtspunten in het IOT-beleid.

*Hindoe Raad Nederland**

Brouwersgracht 2

2512 ER Den Haag

T: 070-310 75 74 / 427 70 50; F: 070-427 52 58

E: nsmathura@wxs.nl

Belangrijkste activiteiten: De Hindoe Raad vertegenwoordigt de Hindoestanen in het overleg met de overheid. Het is opgericht door negen religieuze organisaties.

Ondersteuning/preventie: De organisatie houdt zich niet expliciet bezig met eengerelateerd geweld, maar zijn op uitnodiging van TransAct wel toegetreden tot het Platform Eerwraak, omdat problemen rond eer regelmatig voorkomen in de Hindoestaanse gemeenschap.

*Vluchtelingen Organisatie Nederland (VON)**

Merelstraat 2 bis

3514 CN Utrecht

T: 030-271 45 05

E: adesta@vluchtelingenorganisatie.nl; W: www.von.nl

Belangrijkste activiteiten: VON is de koepel van diverse vluchtelingenorganisaties, die belangen behartigt, mede richting de overheid, en activiteiten ontwikkelt voor de achterban.

Ondersteuning/preventie: In sommige vluchtelingengemeenschappen speelt eerwraak een rol. VON wil een bijdrage leveren aan de bestrijding van deze schending van vrouwenrechten. In 2005 start VON een project gericht op de aanpak van eerwraak.

3. Zelforganisaties migranten

*Tiye International**

Boven Vredenburg 65

3511 CW Utrecht

T: 030-238 25 47

E: tiye-international@worldonline.nl; W: www.tiye-international.org

Belangrijkste activiteiten: Tiye International is een platform van organisaties voor zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen.

Ondersteuning/preventie: Tiye organiseerde diverse activiteiten rond het bestrijden van huiselijk geweld: steungroepen, trainingen en verschillende methodieken om het taboe te doorbreken. De leden van Tiye deden in 2004 een krachtige oproep om ook eengerelateerd geweld aan te pakken.

*Koerdische Vrouwen Vereniging (KVV)**

Postbus 7-427

2701 AK Zoetermeer

T: 079-323 71 50; F: 079-323 71 51

Helpdesk: 079-351 45 19 (elke donderdag van 15.00 tot 19.00 uur)

E: kvv.nl@zonnet.nl; W: www.kvfonline.net

Belangrijkste activiteiten: De KVV organiseert activiteiten en seminars over thema's als gezondheid en emancipatie. In november 2003 organiseerde zij een landelijk congres waar tevens het thema eerwraak aan bod kwam.

Ondersteuning/preventie: De KVV-helpdesk biedt telefonisch een luisterend oor en informatie. De medewerkers leggen eventueel contact met regionale KVV-leden of met Koerdische vrouwelijke advocaten en artsen.

Steunpunt Turken in Overijssel (STO)

Assenstraat 13

7411 JR Deventer

Belangrijkste activiteiten: Het STO is een zelforganisatie die zeer actief is in het bespreekbaar maken van huiselijk en eengerelateerd geweld. Hoewel een provinciale organisatie, heeft STO een landelijke uitstraling.

Ondersteuning/preventie: Het STO organiseerde bijeenkomsten en verspreidde diverse publicaties over eerwraak.

4. Allochtone vrouwenhulpverlening

*Stichting Palet**

Noordstraat 80

5038 EK Tilburg

T: 013-532 14 36

E: stezcan@paletweb.nl

Belangrijkste activiteiten: Palet ontwikkelt projecten gericht op werk, zorg, levensomstandigheden en scholing.

Ondersteuning/preventie: Palet initieert en ontwikkelt projecten voor migrantenvrouwenorganisaties en biedt deze ondersteuning, bijvoorbeeld door het assisteren bij het aanvragen van subsidie en bij de implementatie van projecten. Palet geeft tevens advies aan lokale autoriteiten en steunt regionale projecten over huiselijk geweld.

*Vrouwenopvang Rotterdam**

Heemraadsingel 82

3021 DE Rotterdam

T: 010-476 90 44; F: 010-476 05 83

E: info@vrouwenopvang.org; W: www.vrouwenopvang.org

Belangrijkste activiteiten: Vrouwenopvang Rotterdam biedt een veilig onderdak, bescherming en begeleiding aan mishandelde vrouwen en hun kinderen, en organiseert goede preventie van huiselijk geweld.

Ondersteuning/preventie: Een van de opvangvoorzieningen van Vrouwenopvang Rotterdam, Saadet, biedt opvang en hulp aan islamitische vrouwen en meisjes

die problemen hebben met hun man en/of familie, en waarbij huiselijk en eerge- relateerd geweld veelvuldig aan de orde is. Als cliënten dat wensen, probeert Saadet te bemiddelen met de familie. De hulpverleners hebben diverse culturele achtergronden, waaronder Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans en Iraans.

Vrouwenopvang Overijssel

Postbus 1058

8001 BB Zwolle

T. 038-422 24 95

E: info@vrouwenopvangoverijssel.nl

Belangrijkste activiteiten: Vrouwenopvang Overijssel biedt een veilig onderdak, bescherming en begeleiding aan mishandelde vrouwen en hun kinderen, en organiseert goede preventie van huiselijk geweld.

Ondersteuning/preventie: De Stichting ontwikkelt een methodiek om bij de intake helderheid te verkrijgen of eventueel sprake is van eerge relateerd geweld en dreiging van eerwraak. De instelling organiseerde in mei 2004 een conferentie over het thema eerwraak.

*Stichting Kezban**

Postbus 166

1110 AD Diemen

E: info@st-kezban.nl; W: www.st-kezban.nl

Belangrijkste activiteiten: Kezban organiseert voorlichtingen over huiselijk en eerge- relateerd geweld. Zij wil het taboe in migrantengemeenschappen doorbreken en migrantenvrouwen de weg wijzen naar de hulpverlening. Daarnaast organiseert zij lezingen, presentaties, workshops en een training voor voorlichters.

Ondersteuning/preventie: Kezban produceerde de voorlichtingsdocumentaire 'Als ik haar was ...', die in een Turkse en Marokkaanse versie de situatie rond huiselijk geweld schetst. De film raakt thema's die met 'eer' te maken hebben.

*Allochtone Vrouwentelefoon Oost-Nederland**

Postbus 555

7550 AN Hengelo (OV)

T: 074-255 25 51

E: avtel@smt.nl

Belangrijkste activiteiten: De Allochtone Vrouwentelefoon Oost-Nederland biedt vrouwen gelegenheid om in hun eigen taal anoniem te praten over hun problemen, en advies te vragen bij de aanpak daarvan.

Ondersteuning/preventie: Huiselijk- en eerge relateerd geweld zijn problemen waar- over deze hulpdienst vaak wordt geraadpleegd. Eventueel krijgen vrouwen een aantal huisbezoeken van een vrijwilligster. De Vrouwentelefoon organiseert ook voorlichtingen, onder meer over eerwraak.

Stichting Het Spiegelbeeld

Mw. Saida El Hantali

Madurastraat 58-1

1094 GP Amsterdam

T: 020-665 78 01

Belangrijkste activiteiten: Het Spiegelbeeld is een open huis voor Marokkaanse meisjes waar zij informatie, advies en bescherming vinden voor problemen als seksueel misbruik, abortus en gedwongen uithuwelijking.

Ondersteuning/preventie: Het Spiegelbeeld biedt ondersteuning aan Marokkaanse meisjes die geïsoleerd leven van hun familie omdat zij zijn verstoten. De organi-

satie biedt een luisterend oor, denkt mee en zoekt samen met de meisjes naar mogelijke oplossingen.

5. Islamitische organisaties

*Stichting Ihsan**

Luijbenstraat 19
5211 BS Den Bosch
T: 073-613 92 07

E: c.weber@ihsan.som.net; W: www.ihsan.net

Belangrijkste activiteiten: Ihsan is een Islamitisch instituut voor maatschappelijke activering. Zij wil de betrokkenheid en inzet van de islamitische gemeenschap in Nederland bij maatschappelijke kwesties bevorderen.

Ondersteuning/preventie: In 2003 startte het project 'Overgave en Verzet', gericht op het bespreekbaar maken van huiselijk geweld. Eergerelateerd geweld is sindsdien ook een thema bij Ihsan. De stichting streeft naar verbetering van de situatie van kwetsbare vrouwen en meisjes.

*AL NISA**

Postbus 9
3500 AA Utrecht
T: 020-421 81 50

E: info@alnisa.nl; W: www.alnisa.nl

Belangrijkste activiteiten: AL NISA, Stichting Nederlandse Moslimvrouwen, richt zich op de verbetering van de kennis over vrouwen en islam, en over de emancipatie en integratie van moslimvrouwen.

Ondersteuning/preventie: Huiselijk geweld is onderwerp van bijeenkomsten en periodes. Eergerelateerd geweld is daar recentelijk aan toegevoegd.

Moskeevereniging Milli Görüs, Stichting Vrouwenfederatie Noord-Nederland

Zuidermolenweg 25-A
1069 CE Amsterdam
T: 020-618 31 44; F: 020-689 30 87

E: info@mgvrouwenfederatie.com; W: www.mgvrouwenfederatie.com

Belangrijkste activiteiten: Milli Görüs is een Turkse moskeevereniging. In maart 2004, in reactie op de moord op de Turks-Nederlandse Gül, werd tijdens de preek een tekst tegen eerwraak uitgesproken in 22 moskeeën van Milli Görüs. De Vrouwenfederatie is een onderdeel van Milli Görüs.

Ondersteuning/preventie: Met het project 'Geweld in Huis' wil de Vrouwenfederatie huiselijk geweld bespreekbaar maken en de positie van vrouwen verbeteren. Men organiseert groepsbijeenkomsten voor de achterban.

Overzicht van geïnterviewde professionals

*Openbaar Ministerie (OM)**

Arrondissementsparket Zwolle/Lelystad

Mr. Dikran Sarian

Postbus 2003

8203 AA Lelystad

T: 0320-74 13 00; F: 0320-74 14 00

E: d.sarian@zwoarr.drp.minjus.nl

Belangrijkste activiteiten: Het OM is de instelling die het monopolie heeft voor de vervolging van strafbare zaken.

Definitie van eerwraak: Geen; men beschouwt het als een vorm van relationeel geweld, voortkomend uit eer. Eerwraak is een bijzondere variant, voorkomend in bepaalde allochtone gemeenschappen. Het is een relatief nieuw fenomeen, ook bij het OM.

Specifieke richtlijnen of beleid bij het omgaan met zaken rond eerwraak: Nog geen. Dit zou kunnen komen, maar is afhankelijk van de uitkomst van de pilots rond registratie van eerwraak in twee politieregio's.

Ondersteuning aan slachtoffers: Slachtoffers van ernstige geweldsmisdrijven in het algemeen (zedenzaken, ernstige mishandeling, (poging tot) moord) hebben recht op een gesprek met de officier van justitie, die duidelijkheid geeft over de gang van zaken in het strafproces en de strafverwachting. De officier hoort de wensen aan die slachtoffers hebben met betrekking tot de straf, bijvoorbeeld een straatverbod. Daarnaast is er een intern Slachtoffer- en Schadebemiddelingsbureau, dat een schadevordering opmaakt en daarbij bemiddelt.

*Regiopolitie Zuid-Holland Zuid**

Dhr. Niko Barut, regionaal vakadviseur etnische minderheden

Bezoekadres: Visserdijk-Beneden 2, 3319 GW Dordrecht

Postadres: Postbus 1070, 3300 BB Dordrecht

T: 0900-8844 (algemeen); 078-630 89 23 (doorkiesnummer)

E: niko.barut@zuid-holland.poltie.nl

Belangrijkste activiteiten: Opsporing en onderzoek van strafbare feiten, bieden van veiligheid en netwerken met de verschillende doelgroepen.

Definitie van eerwraak: Geen.

Specifieke richtlijnen of beleid bij eerwraak: Geen speciaal beleid. Wel kunnen collega-politiemensen 24 uur per dag de vakadviseur etnische minderheden raadplegen en inschakelen voor advies en informatie.

Ondersteuning aan slachtoffers: De vrouw in veiligheid brengen, opvang voor haar regelen, haar adviseren over juridische en financiële zaken.

*Raad voor de Kinderbescherming**

Regio Zaanstreek/Waterland, vestiging Haarlem

Marianne Ypma, teammanager

Bezoekadres: Jansweg 15, 2011 KL Haarlem

Postadres: Postbus 1175, 2001 BD Haarlem

T: 023-888 2500; F: 023-888 25 52

E: m.ypma@rvdk.minjus.nl

Belangrijkste activiteiten:

- Onderzoek doen naar en adviseren over bescherming (bij opvoedingsproblemen).
- Idem bij omgangsregeling na echtscheiding en bij geen gezamenlijk gezag.

- Onderzoek doen naar en advies geven aan het OM of de Kinderrechter, na het plegen van strafbare feiten door jongeren tussen de 12 en 18 jaar.
- Idem bij adoptie, afstand en afstammingszaken.
- Het zoeken van de juiste hulp en opvang voor kind of jongere en hiernaar verwijzen.

Definitie van eerwraak: Nee, maar volgens de organisatie kan eerwraak optreden wanneer een vrouw buiten haar huwelijk overspel pleegt, of wanneer een dochter seks heeft buiten het huwelijk met een partner die haar familie niet uitzocht.

Specifieke richtlijnen of beleid bij het omgaan met zaken rond eerwraak: Wanneer de vader zijn vrouw (de moeder) vermoordt, vraagt de Raad de Kinderrechter om een juridische maatregel (in al deze gevallen wordt de voorlopige voogdij opgedragen aan een voogdij-instelling), om het gezag over en het belang van de kinderen en hun verblijfplaats nog dezelfde dag veilig te stellen. Vervolgens coördineert de Raad opvang en hulp voor de kinderen en doet nader onderzoek.

Ondersteuning aan slachtoffers: De Raad is er voor kinderen van 0 tot 18 jaar. De Raad biedt zelf geen hulpverlening, maar zoekt adequate hulp en opvang en verwijst naar de hulpverlening. Indien vanwege de veiligheid noodzakelijk, wordt een (voorlopige) ondertoezichtstelling ingesteld met beschikking uithuisplaatsing.

*Beroepsorganisatie voor Volwasseneneducatie (BVE-Raad)**

Dhr. Ronald Wilcke, bestuurslid en vice-voorzitter Platform Veiligheid en Geweld
 Postbus 196
 3530 AD De Bilt
 T: 030-221 98 11

Belangrijkste activiteiten: Belangenbehartiging voor de sector, faciliteren strategische beleidsontwikkeling en ondersteunen werkgeverschap.

Definitie van eerwraak: Nee. De BVE-Raad is niet expliciet met eerwraak bezig. Er is wel aandacht voor het onderwerp in het Platform Veiligheid en Geweld, opgericht na de 'Veghel-zaak', gestimuleerd door het ministerie van OCW.

Specifieke richtlijnen of beleid bij het omgaan met zaken rond eerwraak: Nee. Individuele onderwijsinstellingen hebben dat soms wel. Wanneer leden van het Platform dat noodzakelijk achten, wordt een item soms naar de brancheorganisatie getild. Dat is met eerwraak (nog) niet gebeurd.

Ondersteuning aan slachtoffers: Leerlingen kunnen op elke opleiding voor allerlei problemen gebruikmaken van de aanwezige zorgstructuur, dus men kan hulp inschakelen van een mentor, vertrouwenspersoon of een leidinggevende. Eerwraak speelt zich echter vooral binnen de privé-situatie af.

ROC van Twente, School voor Economie, Management en ICT (voorheen Van Rhijn College)

Dhr. Jaap Krikke, directeur
 Sportlaan Driene 8-10
 7552 HA Hengelo
 T: 074-850 35 01; F: 074-850 34 10
 E: ybraamhaar@rocvantwente.nl (secretariaat)

Belangrijkste activiteiten: Het geven van onderwijs aan en het begeleiden van leerlingen. Sinds een jaar is de school intensief met eerwraak bezig, nadat een leerlinge werd doodgeschoten door haar vader vanwege een eerkwestie.

Definitie van eerwraak: De school hanteert definitie van Nauta (zie paragraaf 3.1).

Specifieke richtlijnen of beleid bij het omgaan met zaken rond eerwraak: Geen speciaal beleid. Wel nam de school een leerlingbegeleider in dienst, speciaal voor allochtone leerlingen, die als intermediair tussen de culturen moet fungeren. Op basis van de ervaringen hiermee wordt verder beleid ontwikkeld.

Ondersteuning aan slachtoffers: De school biedt een luisterend oor voor de leerlingen en probeert te bemiddelen met de familie als er problemen zijn rond bijvoorbeeld eer. Indien nodig regelt de school een veilige plek in de vrouwenopvang.

Adressen voor consult en advies

Interventieteam Relationele Druk en Geweld, p/a FORUM

Postbus 201

3500 AE Utrecht

T: 030-297 43 21

E: f.kors@forum.nl; W: www.forum.nl

Drs. Ane H. Nauta

Turkoloog, gerechtelijk deskundige

Postbus 16067

2301 GB Leiden

T: 06-22 05 23 96

E: a.h.nauta@zonnet.nl

Dr. Rob Ermers

Arabist/Turkoloog

Postbus 22

5830 AA Boxmeer

T: 073-623 5534

E: r.ermers@hccnet.nl

Bijlage 2

Literatuur

- Abotay, Dilek; *Eerwraak: een zuiveringsritueel van de geschonden eer*. Doctoraal-scriptie Erasmus Universiteit Rotterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 2002.
- Advies- en Onderzoeksgroep Beke; *Eerwraak of eegerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie* (auteurs: Henk Ferwerda & Ilse van Leiden). Den Haag: Advies- en Onderzoeksgroep Beke, 2005.
- Arslan, Z. & IJsselmuiden, S. [et al.]; *Eerwraak en de positie van Turkse vrouwen*. Deventer: Steunpunt Minderheden Overijssel, 2001.
- Bakker, Hilde; *Eerwraak in Nederland. Een quickscan van de stand van zaken*. Utrecht: TransAct, 2003.
- Besprekingsartikelen - Turkse eerwraak. In: *Tijdschrift voor criminologie*, jrg. 44 (2002), nr. 2, p. 190-193.
- Borne; *Congres: Studieweekend 'Geweld, eer en de positie van Turkse vrouwen in de Turkse gemeenschap'*. 2000. Bovenkerk, F., M. Komen & Y. Yesilgoz; *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*. Den Haag: Boom, 2003.
- Brouwer, Leo; *Andere tijden, andere meiden. Een onderzoek naar Marokkaanse, Turkse, Hindoestaanse en Creoolse weggelopen meisjes*. Utrecht: Jan van Arkel, 1992.
- COT; *Ernstig eegerelateerd geweld: een casusonderzoek* (auteur: dr. E.J. van der Torre e.a.). Den Haag: COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, 2005.
- Deug, F.; *En dan ben je pas echt ver van huis. Turkse en Marokkaanse vrouwen en meisjes over seksueel geweld en hulpverlening*. Utrecht: Stichting tegen Seksueel Geweld, 1990.
- Dijk, Tom van [et al.]; *Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen en Arubanen, Turken en Marokkanen in Nederland*. Intomart, 2002.
- Dijken, P. van & A.H. Nauta; *Bloed en eerwraak onder Turken in Nederland*. In: *Algemeen Politieblad*, nr. 10 (1978), p. 227-232.
- Droeber, Julia; *Women's reputation and harassment in Jordan*. In: *ISIM newsletter*, nr. 9 (januari 2002), p. 34.
- Eck, Clementine van; *Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland*. Amsterdam: Bert Bakker, 2001.
- Eck, Clementine van; *Eerwraak bij Turken in Nederland: kritiek die geen hout snijdt*. In: *Tijdschrift voor criminologie*, jrg. 45 (2003), nr. 4, p. 413-414.
- *Eerwraak: Fatima vlucht voor haar familie*. In: *Bijeen*, jrg. 36 (2003).
- *Eerwraak, sluier en bruiden uit het land van herkomst. Een geschiedenis van de hoofddoek*. In: *De Groene Amsterdammer*, 17 januari 2004, p. 24-27.
- Eijssink, Marlies; *Eerwraak*. In: *Facta*, jrg. 9, nr. 1 (februari 2001), p.2-4.
- El Kaka, Imad & Hatice Kursun; *Mijn Geloof en Mijn Geluk*. Amsterdam: Schorerstichting, 2002.
- Ertürk, Yakin; *Violence in the name of honour within the context of international regimes*. In: *Expert meeting on violence against women in the name of honour*. Stockholm: Ministry of Justice, 4-5 november 2003.
- *Geweld tegen vrouwen: enkele rechtsontwikkelingen*. Den Haag: Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), 2001.
- Gezik, Erdal; *Eer, Identiteit en Moord: Een vergelijkend onderzoek tussen Nederland, Duitsland en Turkije*. Utrecht: NCB, 2003.

- Hesper, B.L.; *Eerwraak. Een onderzoek binnen de Pieter Baan Centrum-populatie*. Interne publicatierreeks nr.9, Utrecht 2003.
- Hilterman, Karin; *Eerwraak*. Unieboek (Van Holkema & Warendorf), 2001.
- Ilkkaracan, Pina (ed.); *Women and sexuality in Muslim societies*. Istanbul: Pandora, 2000.
- Jellinghaus, Lique; *Eer, eerwraak en emancipatie. Een onderzoek naar juridische consequenties van de Turkse traditie van eerwraak in Nederland, en de invloed van emancipatie van Turkse vrouwen*. Doctoraalscriptie Vrije Universiteit Amsterdam, 2002.
- Jildiz, Olga; *Meningen over eerwraak onder Turken in Rotterdam en Den Haag*. Doctoraalscriptie Erasmus Universiteit Rotterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 2002.
- Kanie, Mariwan; Koerdische vrouwen tussen carrière en eerwraak. In: *Op gelijke voet*, jrg. 22, nr. 4 (december 2001), p. 20-22.
- Kemal, Yaşar; *Bittere wraak*. Breda: De Geus, 2003.
- Khouri Albqaeen, Norma; *Verboden liefde. Een persoonlijk verhaal over eerwraak in Jordanië*. Arena, 2003.
- Krikke, Hans; *Als niemand luistert. Verhalen van allochtone meisjes op een zwarte school*. Amsterdam: Van Gennip, 2003.
- Kvinnoforum [et al.]; *A Resourcebook for Working Against Honour Related Violence*. Stockholm: Kvinnoforum, 2003.
- Kvinnoforum [et al.]; *Honour Related Violence – European Resource Book and Good Practice*. Stockholm: Kvinnoforum, 2005.
- Maris van Sandelingenambacht, C.W.; 'Ik heb mijn namus gezuiverd'; over eerwraak en cultureel verweer. In: *Justitiële verkenningen*, jrg. 28 (2002), nr. 5, p. 61-74.
- Maris, Cees & Sawitri Saharso; Eerwraak: cultuur en sekse. In: *Filosofie & praktijk*, jrg. 24 (2003), nr. 1, p. 21-36.
- Nauta, A. & H. Werdmölder; Discussie: onderzoek naar kenmerken van eerwraak. In: *Tijdschrift voor criminologie*, (2002), nr. 4, p. 367-373.
- Nahas, Omar; *Islam en homoseksualiteit*. Uitgeverij Bulaaq, 2001.
- Saharso, Sawitri; Eerwraak: een kwestie van cultuur? In: *Sociale Interventie*, nr. 1 (2002).
- Salverda, B.; *Laat me los Hou me vast. Verslag van een kwalitatief onderzoek naar het psychisch welbevinden van 30 Haagse meisjes van Hindoestaanse afkomst*. Den Haag: GGD, 2004.
- Souad; *Geschonden: levensverhaal van een Palestijnse vrouw*. Amsterdam: Arena, 2003.
- Strijbosch, F.; Eerwraak, onderzoek en strafrecht. In: *Nederlandsch juristenblad*, jrg. 76 (2001), nr. 19, p. 883-890.
- Vlucht, I. van der & I. de Jong; *Verkeerde afslag? Eerdere ervaringen met steun en hulp van civielrechtelijk geplaatste jongeren in de JJI: een praktijkonderzoek*. TransAct/Collegio, 2005.
- Yerden, Ibrahim; *Ik bepaal mijn eigen lot: Turkse meisjes in conflictsituaties*. Amsterdam: Het Spinhuis, 2001.
- Yesilgöz, Y. & L.M. Coenen; Opvattingen over eer en eerbescherming onder Turken. In: *Proces: maandblad voor berechting en reclassering*, jrg. 71 (1992), nr. 2, p. 25-31.
- Zeijl, F. van; 'Is je eigen zoon machtiger dan jij?' Islamitische gezinnen moeten oppassen voor oudste jongens met geknakte ego's. In: *Opzij*, jrg. 31, nr. 10 (oktober 2003), p. 18-21.